

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์และการพัฒนาความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องต่อไปนี้

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

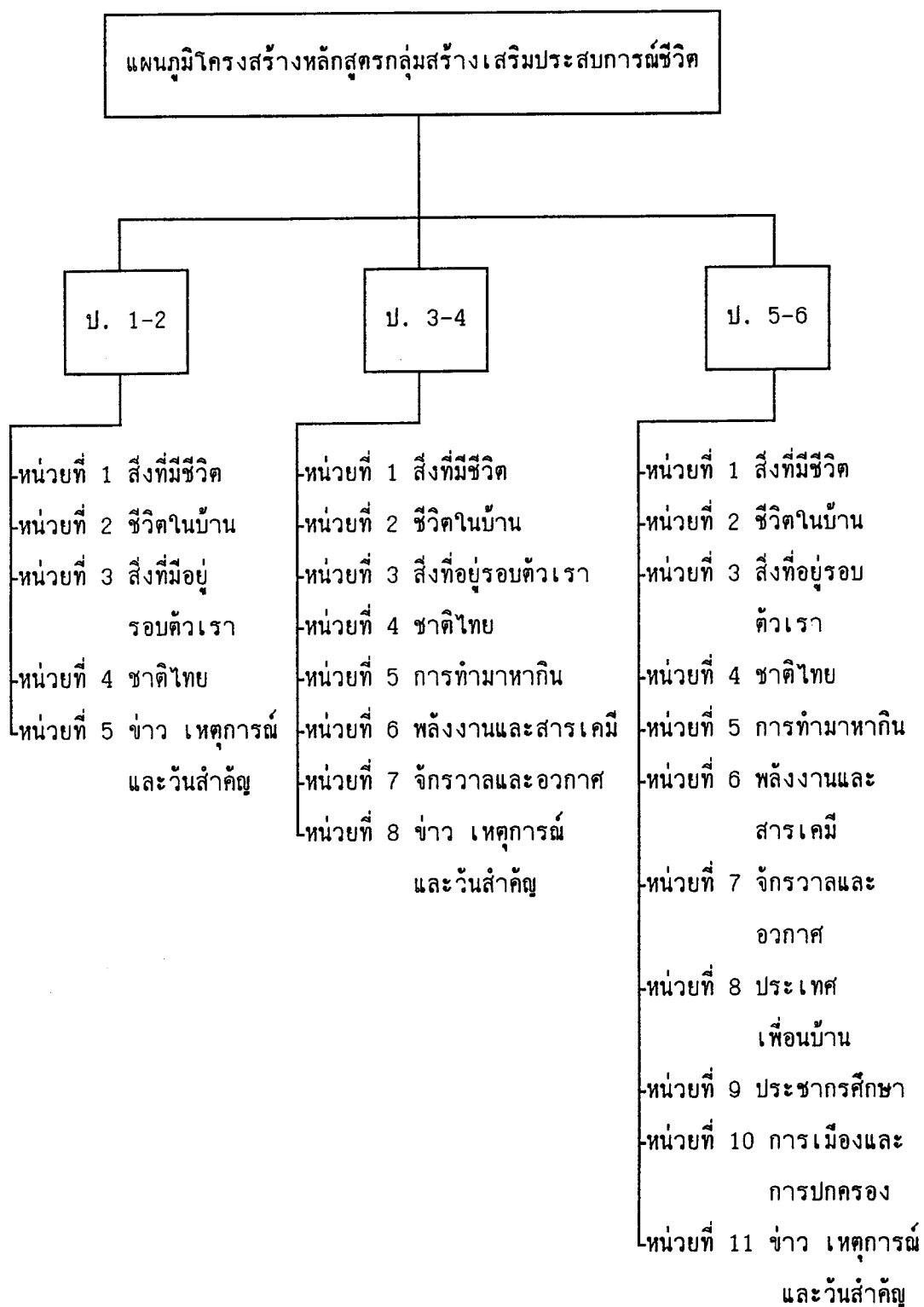
ในปัจจุบันนี้สภาพทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้นักการศึกษาทั้งหลายคิดหาแนวทางใหม่ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและชีวิตประจำวันของนักเรียน เนื้อหาวิชาที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียนมากที่สุดวิชาหนึ่งคือ วิชาสังคมศึกษาซึ่งว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและทางธรรมชาติของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการเห็นความสำคัญของวิชาสังคมศึกษา จึงได้กำหนดให้วิชาสังคมศึกษารวมอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ซึ่งกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนี้ประกอบด้วยเนื้อหา 3 วิชา คือ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ และสุขศึกษา (กรมวิชาการ, 2532) โดยมีโครงสร้างจุดประสงค์ และการสอน ดังจะกล่าวต่อไปนี้

2.1.1 โครงสร้างกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเป็นกลุ่มที่ว่าด้วย กระบวนการแก้ปัญหาชีวิตและสังคม กล่าวถึงปัญหาและความต้องการของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เพื่อการดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตที่ดี ในโครงสร้างกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตของหลักสูตรประถมศึกษา 2521 ฉบับปรับปรุง ได้กล่าวถึงกระบวนการแก้ปัญหาชีวิตและสังคมว่า เป็นกระบวนการแก้ปัญหาชีวิตและสังคมโดยเน้นทักษะ

กระบวนการวิทยาศาสตร์ (กรมวิชาการ, 2532) ซึ่งมีโครงสร้างเนื้อหาเหมือนกัน เนื้อหาของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนั้นมี 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือ เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตโดยตรง ได้แก่ สุขภาพ อนามัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม การทำมาหากิน ฯลฯ ส่วนลักษณะที่สองเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจของเรา เช่นในเรื่องที่เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เทคโนโลยี จักรวาลและอวกาศ พลังงาน และสารเคมี เป็นต้น เนื้อหาทั้งสองลักษณะนี้ต่างก็มีความสำคัญในการเตรียมประสบการณ์ชีวิต และจะต้องนำมาจัดผสมผสานอย่างได้สัดส่วนสมดุลกันโดยมุ่งที่คุณภาพชีวิตของผู้เรียนเป็นเป้าหมายสำคัญ

การจัดเนื้อหาของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตให้แก่นักเรียนได้จัดเป็นหน่วยเริ่มจากเรื่องที่ใกล้ตัวนักเรียนและขยายกว้างไปสู่ชุมชน ชาติ ประเทศเพื่อนบ้าน โลก และจักรวาล กำหนดให้ชั้น ป.1 - 2 เรียน 5 หน่วย ใช้เวลาเรียนประมาณร้อยละ 15 ของเวลาเรียนทั้งหมด ป.3 - 4 เรียน 8 หน่วย ใช้เวลาเรียนประมาณร้อยละ 20 ของเวลาเรียนทั้งหมดและ ป.5 - 6 เรียน 11 หน่วย ใช้เวลาเรียนร้อยละ 25 ของเวลาเรียนทั้งหมด โดยเนื้อหาแต่ละระดับชั้นมีความสัมพันธ์กันดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โครงสร้างกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หลักสูตรประถมศึกษา
พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

จำนง (2529) ได้กล่าวถึงโครงสร้างของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตว่ามีลักษณะเฉพาะที่เห็นได้อย่างชัดเจน 4 ประการ คือ

1. เป็นหน่วยที่ผสมผสานเนื้อหาสาระต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เริ่มต้นจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ค่อย ๆ ขยายขอบข่ายให้ได้ทั้งส่วนลึกและส่วนกว้างออกไปทีละน้อย ๆ ตามทักษะ และประสบการณ์ของนักเรียนที่เป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน

2. เน้นการสร้างเสริมทักษะและกระบวนการที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต คือ นักเรียนจะได้รับการฝึกฝนเพื่อให้เกิดทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นทักษะสำคัญต่อการแก้ปัญหาของชีวิต รวมทั้งทักษะทางสังคม ได้แก่ การปรับตัว การเลือก การวินิจฉัยความถูกต้อง และการตัดสินใจ เพื่อให้เป็นคนที่มีความสามารถคิดเป็น คือ คิดดี คิดถูก และนำไปปฏิบัติได้จริง

3. เน้นความเป็นพลเมืองดี ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีวินัยในตนเอง เป็นคนมีน้ำใจที่จะเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ มีความรู้ความสนใจว่าควรจะทำอะไรให้แก่ชาติ บ้านเมือง จึงจะทำให้เราอยู่ร่วมกัน ได้ด้วยความสุข มีเจตคติที่ดีต่อตนเอง ต่อสังคม และความเป็นไทย และต้องการปลูกฝังให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และองค์พระมหากษัตริย์

4. เน้นการสร้างสุขนิสัยที่ดี ให้มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ รวมทั้งการช่วยดูแลรักษากันเองให้สะอาด อนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เพื่อป้องกันและกำจัดมลพิษที่จะเกิดต่อตนเองและส่วนรวม

2.1.2 จุดประสงค์ของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

จุดประสงค์ทั่วไปของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง, 2533) ต้องการให้นักเรียนได้รู้ถึงปัญหา และกระบวนการแก้ปัญหา สิ่งแวดล้อมของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ทางด้านอนามัย ประชากร การเมือง การปกครอง สังคม ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การติดต่อสื่อสารทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้นำเอาประสบการณ์เหล่านี้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตที่ดีจึงปลูกฝังให้นักเรียนมีความรู้ ความสามารถดังต่อไปนี้คือ

1. ให้ความเข้าใจพื้นฐาน และปฏิบัติตนได้ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยทางร่างกายและจิตใจทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม

2. ให้ความรู้พื้นฐาน และความสามารถพอที่จะดำรงชีวิตได้

3. ให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลง นำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

4. ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นทางธรรมชาติ เทคโนโลยี และทางสังคม

5. ให้ความเข้าใจ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

6. ให้เข้าใจหลักการของการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยให้ตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามขอบเขตแห่งสิทธิเสรีภาพของตนเอง และผู้อื่น

7. ให้ภาคภูมิใจในความเป็นไทยและความเป็นเอกราชของชาติ ส่วนในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 ฉบับปรับปรุง 2533 (กรมวิชาการ, 2532) ได้กำหนดจุดประสงค์ทั่วไปกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในด้านอนามัย ประชากร การเมือง การปกครอง ศาสนา วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงสภาพปัญหา กระบวนการแก้ปัญหา และสามารถนำประสบการณ์เหล่านี้ไปใช้ได้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต จึงต้องปลูกฝังให้มีคุณลักษณะดังนี้

1. มีความเข้าใจพื้นฐานและปฏิบัติตนได้ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยทางร่างกายและจิตใจทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม

2. มีความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมและธรรมชาติ มีนิสัยใฝ่หาความรู้อยู่เสมอเพื่อการดำรงชีวิตที่ดี

3. สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

4. มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

5. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เป็นธรรมชาติ เทคโนโลยี และทางสังคม

6. มีความเข้าใจ เลื่อมใสในการปกครองระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

7. เข้าใจหลักของการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามขอบเขตแห่งสิทธิของตนเองและผู้อื่น

8. มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และความเป็นเอกราชของชาติ

จากโครงสร้างและจุดประสงค์ทั่วไป กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ดังกล่าวมาในเบื้องต้น จะเห็นว่าหลักสูตรเน้นกระบวนการแก้ปัญหาของชีวิตและสังคมเพื่อการดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม ตามวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตยที่ดี มีข้อที่เด่นชัดโดยหลักสูตรฉบับปรับปรุง เน้นให้นักเรียนได้ใช้ทักษะกระบวนการกลุ่มมากขึ้น ดังที่ระบุไว้ในจุดประสงค์การเรียนรู้กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตใน ป.02 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 (กรมวิชาการ, 2532)

จุดประสงค์การเรียนรู้กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตใน ป.02 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

กระบวนการแก้ปัญหา

1. วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และผลกระทบที่จะเกิดปัญหา
2. เสนอแนวทางแก้ปัญหาตามข้อมูลและสภาพของปัญหา
3. เลือกแนวทางและวิธีปฏิบัติในการแก้ปัญหาที่เหมาะสมและมี

ประสิทธิภาพสูงสุด

4. แก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ
5. ปรับปรุงการแก้ไขปัญหาให้เกิดผลทางบวกอย่างมีประสิทธิภาพ

ความรู้ความสามารถและการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

6. นำความรู้และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ในชีวิตประจำวัน
7. เห็นความสำคัญของวิทยาศาสตร์
8. ยอมรับและเห็นความจำเป็นในการเสริมสร้างสุขภาพกาย

และจิต

9. ปฏิบัติตนในการดูแลรักษาสุขภาพอย่างสม่ำเสมอทุกวัน
10. วางแนวทางในการทำงานกลุ่ม
11. นำกระบวนการกลุ่มไปใช้ในการทำงานกลุ่มเป็นประจำ
12. มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ และปรับปรุงงานอยู่เสมอ
13. วิเคราะห์ผลดีของการปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ บำรุงรักษา ศิลปะ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
14. ปฏิบัติและแนะนำชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติในการอนุรักษ์และบำรุงรักษา ศิลปะ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
15. เสนอแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์จากความรู้ ข่าวสารและข้อมูล
16. นำความรู้ ข่าวสาร ข้อมูล ไปใช้ประโยชน์ในการทำงาน และดำเนินชีวิตประจำวันอย่างเหมาะสม
17. อธิบายแนวปฏิบัติที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในครอบครัว และสังคม
18. ปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ที่มีต่อครอบครัว ชุมชน ประเทศ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ถูกต้องเหมาะสมและปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอเป็นประจำ
19. เสนอแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางศาสนา
20. ปฏิบัติตนและแนะนำชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามหลักธรรมทาง ศาสนาอยู่เสมอ
21. ปฏิบัติตนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพทางการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม

2.1.3 การสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

เป้าหมายในการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต คือ มุ่งที่จะสอนเนื้อหาและทักษะเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันและอนาคต โดยสอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา ที่มุ่งจะสร้างให้นักเรียนเป็นคนดี มีความรู้ มี

ความสามารถ มีความคิด และเป็นพลเมืองดี อันเป็นเป้าหมายของการพัฒนาคน เพื่อเตรียมเป็นประชาชนที่ดีโดยไม่คำนึงว่าเขาเหล่านั้นจะได้เรียนต่อในโรงเรียนชั้นสูงหรือไม่ เราจะสร้างนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน พึ่งตนเอง คิดเอง ตัดสินใจเอง และอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุขให้แก่เด็กไทยทุกคน ซึ่งได้มีผู้เสนอแนะการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตไว้ดังนี้

ลินจง (อ้างถึงใน สุนน, 2527) ได้เขียนเสนอแนะการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตไว้ดังนี้

1. กิจกรรมการสอนที่ดี ควรเป็นไปเพื่อพัฒนาความเจริญทุกด้านให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีสุขภาพอนามัยที่ดี มีความเจริญทางร่างกาย ความเคลื่อนไหว และความสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อและประสาทสัมผัสต่าง ๆ นักเรียนจะต้องได้รับการตอบสนองทางอารมณ์ ได้มีโอกาสเขียน เล่น วาด ปั้น พุด ร้องเพลง ได้เรียนร่วมกันกับเพื่อน ๆ เพื่อความเจริญเติบโตทางสังคมอีกด้วย

2. กิจกรรมการสอนที่ดี ควรเร้าให้ผู้เรียนแสดงออก และมีส่วนร่วมในการเรียน เช่น การทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม การจัดสถานการณ์จำลอง การเล่นเกมการอ่านแผนที่ การอภิปราย การแข่งขันแก้ปัญหา กิจกรรมเหล่านี้จะทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับนักเรียนและระหว่างนักเรียนด้วยกันเอง

3. กิจกรรมการสอนที่ดีควรรี้ออกโอกาสและเห็นความสำคัญของนักเรียนทุกคนในชั้นเรียน ครูจะต้องได้สื่อสารสัมพันธ์กับนักเรียนทุกคนในชั้น มิใช่สนใจแต่เด็กที่นั่งข้างหน้า เด็กที่ตอบคำถามเก่งหรือเด็กที่มีปัญหาบางคนเท่านั้น การแสดงอุปกรณ์การสอนอย่างใดอย่างหนึ่ง ควรให้ได้แลเห็นทั่วกัน ได้ทำการทดลองอย่างทั่วถึงกัน การจัดกิจกรรมใด ๆ ควรให้นักเรียนหลาย ๆ คน ได้มีส่วนร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การเรียกถาม การให้ออกมาแก้ปัญหา หรือแสดงออกอย่างใดอย่างหนึ่งควรผลัดเปลี่ยนเรียกนักเรียนให้ครบทุกคน ถ้ามีกิจกรรมมากพอไม่ควรทอดทิ้งให้นักเรียนคนใดคนหนึ่งรู้สึกว่าเขาไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนในชั่วโมงนั้น ๆ หรือหันไปสนใจเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียน

4. กิจกรรมการสอนที่ดี ควรฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองแก่นักเรียน ครูจะไม่เป็นผู้บอกให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่นักเรียนเสมอไป แต่ครูจะให้นักเรียนร่วมปรึกษาหารือกันในการหาวิธีค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ภาพแผนที่ และแหล่งวิทยาการต่าง ๆ มีการฝึกกระบวนการกลุ่มเพื่อร่วมหาทางแก้ปัญหาด้วยวิธีการหลายวิธี คุณสมบัติที่ได้จากการฝึกฝนเช่นนี้จะติดตัวนักเรียนไปเพื่อจะได้เป็นคนที่รู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ และแก้ปัญหาได้

5. กิจกรรมการสอนที่ดี ควรมีบรรยากาศที่รื่นรมย์สนุกสนาน เป็นกันเอง นอกจากครูจะนำกิจกรรมหลัก เช่น การบรรยาย อภิปราย ค้นคว้า อ่าน เขียน ทำแบบฝึกหัดแล้ว ครูควรมีกิจกรรมสลับ เช่น การเล่านิทาน การฟังและร้องเพลง การเล่นเกมการแข่งขัน การประลอง การกล่าวคำชมเชยของครู เป็นต้น การสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนให้สนุกสนาน ร่าเริง จะทำให้นักเรียนมีความรู้สึกอิสระและไม่รู้สึกถูกบีบบังคับจนเกินไป

นอกจากนี้ ชวลี (2528) ได้กล่าวถึงลักษณะการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ไว้ดังนี้คือ

1. เป็นการสอนให้ผู้เรียนมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตของสังคม พร้อมทั้งรู้จักคิดหาวิธีการที่จะแก้ปัญหานั้น ๆ

2. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนมากที่สุด ตามวัยและความสามารถที่จะทำกิจกรรมนั้นได้ เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เป็นกิจกรรมของนักเรียนประมาณ 40% และกิจกรรมที่ครูเป็นผู้แนะนำประมาณ 60% แต่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 กิจกรรมของเด็กจะมากขึ้น และกิจกรรมที่ครูเป็นผู้แนะนำจะลดลงตามลำดับ

3. ยืดหยุ่นเวลาเรียนได้ตามความสนใจของผู้เรียน และตามความเหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหาวิชาแต่ละเรื่อง แต่ละตอน

กาญจนา (2523) ได้กล่าวถึง ลักษณะของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนเนื้อหาในแต่ละบทเรียนให้ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์ สภาพท้องถิ่น ความสนใจของผู้เรียน และให้สัมพันธ์ระหว่างวิชามากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. ใช้วิธีสอนที่จะให้ผู้เรียนรู้ปัญหาความต้องการของท้องถิ่น
ฝึกให้คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และรู้จักนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน
โดยพัฒนาวิธีการสอนที่เห็นว่าเหมาะสมกับจุดประสงค์และลักษณะของเนื้อหาวิชา
เช่น การสอนแบบแก้ปัญหา อภิปราย และทำงานกลุ่ม

3. ให้ผู้เรียนมีโอกาสรียนทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ ซึ่ง
ส่งเสริมคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล และให้ผู้เรียนอยู่ในสังคมได้อย่างมี
ความสุข

ซึ่งการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตนั้น ผู้สอนต้องใช้
วิธีการหลาย ๆ วิธี โดยเน้นว่าผู้สอนควรใช้วิธีสอนที่จะให้ผู้เรียนรู้ปัญหา และ
ความต้องการของท้องถิ่น ฝึกให้คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น และรู้จักนำความรู้ไปใช้
ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งได้กำหนดแนวการสอนไว้ดังนี้คือ (กระทรวง
ศึกษาธิการ, 2532)

1. จัดการเรียนการสอนให้เหมือนกับสภาพชีวิตที่เป็นจริง เพื่อ
ให้นักเรียนนำไปใช้ได้

2. สอนเพื่อแก้ปัญหา และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ดีขึ้น

3. สอนให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์ และความสำคัญของสิ่ง
ต่าง ๆ ที่เรียน เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

4. สอนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน ค้นคว้า
หาความรู้ด้วยตนเอง สามารถสรุปเป็นความรู้นำไปใช้ได้

5. สอนโดยเน้นการปฏิบัติจริง มากกว่าการท่องจำกฎเกณฑ์

6. สอนเพื่อปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน

7. สอนเพื่อปูพื้นฐานทางประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนและ
สามารถปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ

8. สอนในสิ่งที่ปัญหาจากใกล้ตัวเด็กไปสู่สิ่งที่ไกลตัวออกไป
โดยเน้นการใช้วิธีการต่อไปนี้

8.1 การอภิปรายและซักถาม

8.2 การศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง

8.3 การทำงานรวมกันเป็นกลุ่ม

8.4 การแก้ปัญหา

8.5 การปฏิบัติจริง

จะเห็นได้ว่าการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีหลักสำคัญตามหลักสูตรประถมศึกษา 2521 (ฉบับปรับปรุง, 2533) คือ การให้เด็กมีบทบาทในการเรียนรู้ด้วยตนเองไม่ว่าจะเป็นภาคทฤษฎี หรือภาคปฏิบัติ ครูเป็นเพียงช่วยเหลือเท่านั้น ความคิดรวบยอดหรือหลักการซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของเนื้อหาจะต้องเป็นความรู้ที่เด็กได้จากการค้นคว้า ทดลอง สรุปด้วยตนเอง หรือจากการอภิปรายร่วมกัน

2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

2.2.1 ความหมายของกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

กลุ่มสัมพันธ์มีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษได้หลายคำ เช่น Group Dynamics, Group Process, Group Psychology และมีชื่อเรียกในภาษาไทยหลายชื่อ เช่น พลวัตกลุ่ม สัมพันธภาพของกลุ่ม มีผู้ให้ความหมายของกลุ่มสัมพันธ์ไว้ดังต่อไปนี้

Bonner (1959) ให้ความหมายกลุ่มสัมพันธ์ไว้ว่าเป็นแรงผลักดัน ที่เกิดจากการที่บุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป มาอยู่ร่วมกันโดยมีความสัมพันธ์ มีการสื่อสารและมีการปรับตัวเข้าหากัน ซึ่งจะก่อให้เกิดพลังขึ้นภายในกลุ่ม ขนาดของพลังที่เกิดขึ้นจะมากน้อยต่างกันออกไปตามสถานการณ์ของแต่ละกลุ่ม

Ragon และ Sheph (อ้างถึงในปิยะวรรณ, 2534) กล่าวสรุปไว้ว่า กลุ่มสัมพันธ์ คือ การศึกษาธรรมชาติของกลุ่มที่เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มารวมกลุ่มกัน โดยศึกษาถึงไปถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่มโดยใช้การอภิปราย การเตรียมการ และการประเมินผลงานร่วมกัน การให้สมาชิกทราบถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในกลุ่ม มีการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบแก่สมาชิกตลอดจนการให้สมาชิกได้เรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิคของการเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี

ทิสนา และเขาวพา (2522) กล่าวสรุปว่า กลุ่มสัมพันธ์ หมายถึงวิทยาการแขนงหนึ่งซึ่งเกี่ยวกับกลุ่มคน เพื่อให้ได้ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมของตน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์ และการปรับปรุงการทำงานของกลุ่มคนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากความหมายที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่า กลุ่มสัมพันธ์ หมายถึง เทคนิคและสาขาวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในการร่วมมือการทำงาน โดยใช่วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้กิจกรรมนั้นประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกและกลุ่มในการพัฒนาปรับปรุงตนเองและกลุ่มต่อไป

นอกจากนี้ Thelen และ Tyler (อ้างถึงใน ปิยะวรรณ, 2534) ได้ชี้ให้เห็นประโยชน์จากการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม 4 ประการ คือ

1. ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
2. ช่วยพัฒนาความเข้าใจตนเอง
3. ช่วยให้ผู้เรียน เรียนรู้สังคมและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม
4. ช่วยให้ผู้เรียนปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรม

2.2.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ทิศนา (2522) ได้กล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มสัมพันธ์ไว้หลายประการด้วยกัน คือ

2.2.2.1 ทฤษฎีภาคสนาม (Field Theory) ของ Lewin
ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญสรุปได้ดังนี้ คือ

- 1) พฤติกรรมจะเป็นผลมาจากพลังความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม
- 2) โครงสร้างของกลุ่มจะเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลากรที่มีลักษณะแตกต่างกัน
- 3) การรวมกลุ่มแต่ละครั้งจะต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม โดยเป็นปฏิสัมพันธ์ในรูปการกระทำ การแสดงความรู้สึก การแสดงความคิดเห็นร่วมกัน
- 4) องค์ประกอบต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้ในข้อ 3) จะก่อให้เกิดโครงสร้างของแต่ละครั้ง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของสมาชิกในกลุ่ม

5) สมาชิกในกลุ่มจะมีการปรับตัวเข้าหากันและพยายามช่วยกันทำงาน ซึ่งการที่บุคคลพยายามปรับบุคลิกภาพของตนที่มีความแตกต่างกันนี้จะก่อให้เกิดพลังหรือแรงผลักดันของกลุ่มที่ทำให้เกิดการทำงานเป็นไปด้วยดี

2.2.2.2 ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ (Interaction Theory) ของ Bales, Homans และ Whyte แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้คือ

1) กลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์โดยการกระทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

2) ปฏิสัมพันธ์จะเป็นปฏิสัมพันธ์ทุก ๆ ด้าน คือ

(1) ปฏิสัมพันธ์ทางร่างกาย

(2) ปฏิสัมพันธ์ทางวาจา

(3) ปฏิสัมพันธ์ทางจิตใจ

3) กิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำผ่านการมีปฏิสัมพันธ์นี้จะก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึกขึ้น

2.2.2.3 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Orientation) ของ Sigmund Freud ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญคือ

1) เมื่อบุคคลอยู่ร่วมกันกลุ่ม จะต้องอาศัยแรงจูงใจ (Motivation Process) ซึ่งอาจเป็นรางวัลหรือผลจากการทำงานในกลุ่ม

2) ในการรวมกลุ่ม บุคคลจะมีโอกาสแสดงตนอย่างเปิดเผย หรือพยายามป้องกันปิดบังตนเอง โดยวิธีต่าง ๆ การใช้แนวคิดนี้ในการวิเคราะห์กลุ่มโดยใช้บุคคลแสดงออกตามความเป็นจริง โดยใช้วิธีการบำบัดทางจิต (Therapy) ก็จะช่วยทำให้สมาชิกเกิดความเข้าใจตนเอง และผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

2.2.2.4 ทฤษฎีระบบ (System Theory) ทฤษฎีนี้มีแนวความคิดสำคัญคือ

1) กลุ่มจะประกอบด้วยโครงสร้างหรือระบบ ซึ่งจะมีการแสดงบทบาทและการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ของสมาชิก อันถือว่าการลงทุน (Input) เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ (Output) อย่างใดอย่างหนึ่ง

2) การแสดงบทบาทตำแหน่งหน้าที่ของสมาชิกจะกระทำได้โดย การสื่อสารระหว่างกัน และจากการเปิดเผยตัวเองในกลุ่ม

2.2.2.5 ทฤษฎีสังคมมิติ (Sociometric Orientation)

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1) การกระทำและจริยธรรมหรือขอบเขตกำรกระทำของกลุ่ม จะเกิดความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งจะศึกษาได้โดยให้สมาชิกเลือกสัมพันธ์ภาพทางสังคมระหว่างกันและกัน

2) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์คือ การแสดงบทบาทสมมติ การสร้างสถานการณ์จำลอง หรือการใช้เครื่องมือวัดการเลือกทางสังคม (Sociometric Test)

จากทฤษฎีที่เกี่ยวกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่กล่าวมานี้ จะสอดคล้องกับความหมายของกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ในเรื่องของระบบการทำงานเป็นกลุ่ม โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ เป็นแกนกลาง ผลงานจะเกิดขึ้นจากความร่วมมือของสมาชิกภายในกลุ่ม และจะส่งผลให้การทำงานประสบผลสำเร็จ และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2.2.3 กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการเรียนการสอน

2.2.3.1 การนำทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มาใช้ในการเรียนการสอน

วิธีการศึกษาตามกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ เป็นการศึกษจากประสบการณ์ โดยผู้เรียนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้นแล้ววิเคราะห์ประสบการณ์จากการเรียนการสอน ดังที่มีผู้ได้เสนอแนะไว้ดังต่อไปนี้ คือ

ทิสนา (2522) กล่าวถึงทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ไว้ว่า คือ หลักการที่เน้นหรือให้ความสนใจเป็นพิเศษในเรื่องของพฤติกรรมมนุษย์ที่มีผลต่อกันและกัน โดยยึดหลักการเรียนรู้ดังนี้

1. การเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่เป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ของตน

2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่าง ๆ กัน
มิใช่แหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว ประสบการณ์ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคล ถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ

3. การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตัวเองนั้น มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจลึกซึ้งและจดจำได้ดี

4. การเรียนรู้กระบวนการเรียนนั้นมีความสำคัญ
หากผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องนี้แล้ว จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือ ในการแสวงหาความรู้และคำตอบต่าง ๆ ที่ต้องการได้

5. การเรียนรู้ที่มีความหมายกับผู้เรียนคือการเรียนรู้
ที่สามารถนำไปใช้ได้

เยาวยา (2517) ได้จัดลำดับการเรียนรู้ตามทฤษฎี
กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์แบ่งเป็น 4 ขั้น ดังนี้ คือ

1. ขั้นการมีส่วนร่วม (Involment Stage) การ
เรียนรู้จะเป็นกระบวนการที่มีคุณค่าและมีความหมายต่อผู้เรียนมากขึ้น ถ้าผู้เรียน
เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ในฐานะสมาชิกของกลุ่มในทุก ๆ ด้าน
ทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

2. ขั้นวิเคราะห์ (Analysis Stage) ผู้เรียนจะ
สามารถวิเคราะห์การเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง
สมาชิกในกลุ่ม ตลอดจนรู้จักตนเองได้ดีขึ้น โดยการวิเคราะห์ประสบการณ์การ
เรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมด้วยตนเอง

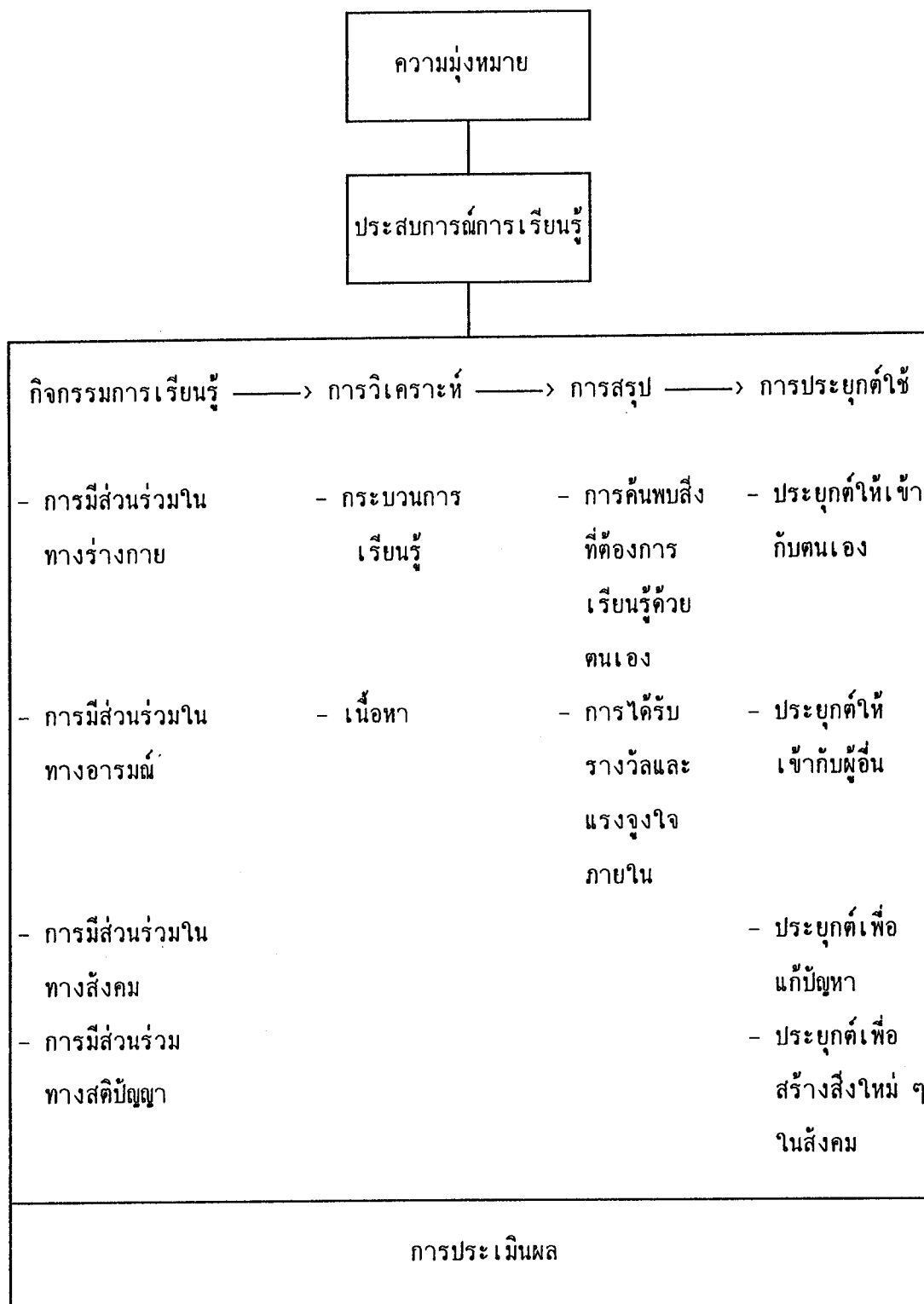
3. ขั้นสรุปและประยุกต์หลักการ (Generlization
and Application Stage) ผู้เรียนสามารถสรุปหลักการ แนวคิดที่ค้นพบและ
สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหา หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ในอนาคตได้
ใน 2 กรณี คือ

3.1 ประยุกต์ใช้เพื่อปรับปรุงบุคลิกภาพหรือการ
พัฒนาตนเอง (Self-Development) และสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น
เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น

3.2 ประยุกต์ใช้ในหลักการแก้ปัญหา (Problem-Solving) ที่จะเกิดขึ้นได้

4. ขั้นประเมินผล (Evaluation Stage) การประเมินผลการเรียนรู้ตามทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ ถือว่าผู้เรียนจะเป็นผู้ประเมินผล การเรียนรู้ของตนและของกลุ่ม จากการอภิปรายให้ข้อเสนอแนะและติชมร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

ซึ่งสรุปลำดับขั้นการเรียนรู้ตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการสอน ดังภาพที่ 2 ต่อไปนี้

(เขาวพา, 2517)

๗ ๕40๒๒

2.2.3.2 หลักการสอนและการจัดกิจกรรมด้วยกระบวนการ กลุ่มสัมพันธ์

การเรียนการสอนในระดับประถมศึกษามีความสำคัญ
อย่างยิ่งต่อการเรียนการสอนในชั้นระดับสูงขึ้นไปมาก จึงควรจัดกิจกรรมการ
เรียนรู้ให้เหมาะสมโดยผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้โดยทั่วถึงเพราะ
จะเปิดโอกาสผู้เรียนแสดงความคิดเห็น สามารถวิเคราะห์ประสบการณ์จากการ
เรียน และค้นหาคำตอบด้วยตนเอง ตลอดจนนำความรู้ความเข้าใจนั้นไปใช้อยู่
เสมอ ดังที่มีผู้เสนอแนะหลักการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยกระบวนการ
กลุ่มสัมพันธ์ ดังต่อไปนี้

ทิสนา (2522) กล่าวถึงหลักการสอนตามหลักการ
เรียนรู้ของทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ไว้ดังนี้

1. หลักการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเน้น
ให้ครูจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสนำเข้ารวมกิจกรรมการเรียนรู้ให้ทั่วถึง
2. หลักการสอนที่ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ
โดยเน้นให้ครูจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้จากกลุ่ม ซึ่งจะ
ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี
3. หลักการสอนที่ยึดการค้นพบด้วยตนเอง เป็น
กระบวนการสำคัญในการเรียนรู้ โดยเน้นให้ครูพยายามจัดการเรียนการสอน
และส่งเสริมให้ ผู้เรียนพยายามค้นหาคำตอบด้วยตนเอง
4. หลักการสอนที่ยึดความสำคัญของกระบวนการ
เรียนรู้ว่าเป็นเครื่องมือที่จำเป็นในการแสวงหาความรู้
5. หลักการสอนที่ยึดความสำคัญของการนำความรู้
ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

และได้เสนอการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่
สอดคล้องกับทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์ไว้หลายวิธีดังนี้ คือ

- 1) เกม คือ การที่ผู้เรียนลงเล่นด้วยตนเองภายใต้
ข้อตกลงหรือกติกาบางอย่างที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้เรียนจะต้องตัดสินใจทำอย่างใด
อย่างหนึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรม
ต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ และผู้เรียนจะเกิดความสนุกสนานในการเรียน
ด้วย

2) บทบาทสมมติ วิธีการนี้มีลักษณะเป็นสถานการณ์สมมติ เช่นเดียวกับเกมแต่มีการกำหนดบทบาทของผู้เล่นแล้วให้นักเรียนเข้าสวมบทบาทนั้นแล้วแสดงออกมาตามธรรมชาติโดยอาศัยบุคลิกภาพ ประสบการณ์ และความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นหลัก วิธีการนี้มีส่วนช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาวิเคราะห์ถึงความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเองอย่างลึกซึ้งและยังช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่น่าสนใจและน่าติดตามอีกด้วย

3) กรณีตัวอย่าง คือการนำกรณีหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง ๆ นำมาดัดแปลง และใช้เป็นตัวอย่างในการให้ผู้เรียนได้ศึกษาวิเคราะห์และอภิปรายกัน เพื่อสร้างความเข้าใจและฝึกฝนหาทางแก้ไขปัญหานั้น การอภิปรายจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน และนำเอากรณีต่าง ๆ ซึ่งคล้ายคลึงกับชีวิตจริงมาใช้ ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้มีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริง และมีความหมายกับผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

4) สถานการณ์จำลอง คือ การจำลองสถานการณ์จริงหรือสร้างสถานการณ์ให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริง แล้วให้ผู้เรียนลงไปอยู่ในสถานการณ์นั้นและมีปฏิริยาโต้ตอบกัน วิธีการนี้ผู้เรียนอาจจะไม่กล้าแสดง เพราะจะเสี่ยงต่อผลที่จะได้รับจนเกินไปครูผู้สอนควรกระตุ้น และให้กำลังใจต่อผู้เรียนอยู่เสมอ

5) ละคร คือ การที่ผู้เรียนได้ทดลองแสดงบทบาทตามบทบาทที่เขียนหรือกำหนดไว้ให้ โดยผู้แสดงจะต้องพยายามแสดงให้สมบทบาทที่กำหนดไว้โดยไม่เอาบุคลิกภาพและความรู้สึกนึกคิดของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง วิธีการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ในการที่จะเข้าใจความรู้สึก เหตุผล และพฤติกรรมของผู้อื่น ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจ นอกจากนี้การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงละครร่วมกันจะช่วยฝึกให้ผู้เรียนเกิดความรักชอบในการเรียนรู้ร่วมกันและได้ฝึกการทำงานร่วมกันด้วย

6) กลุ่มย่อย เป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกคนได้มีส่วนในการแสดงออกและช่วยให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้น การใช้กลุ่มย่อยมีหลายวิธีต่าง ๆ กัน เช่น Buzz Session, Fishbowl Technique เป็นต้น

จันทิภา (2522) ได้กล่าวถึงลักษณะของกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้มีโอกาสกระทำ โดยอ้างอิงเอกสารประกอบการเรียนวิชากลุ่มสัมพันธ์ของ ทิศนา ขวมนน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2521 ดังนี้

1. กิจกรรมนั้นต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วม
2. กิจกรรมนั้นมีการรวมกันได้ดี มั่นคง แน่นแฟ้น
3. กิจกรรมนั้นจะต้องลดความเครียด มีเรื่องให้ขบขัน มีการหัวเราะบ้างในบางช่วงทำให้ทุกคนพอใจ
4. กิจกรรมนั้นจะต้องสร้างความพอใจเห็นใจกันมิใช่ก่อให้เกิดความแตกร้าง
5. กิจกรรมนั้นต้องให้ข้อคิด มีการวิเคราะห์ และการประเมินผล
6. กิจกรรมนั้นเปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นมีการชักชวนอภิปรายกัน
7. กิจกรรมนั้นมีส่วนให้ความรู้ความเข้าใจเนื้อหาที่ซ่อนเร้นอยู่
8. กิจกรรมนั้นชี้แนะแนวทางให้สมาชิกรู้จักตนเองและกล้าที่จะยอมรับความบกพร่องของตนเอง
9. กิจกรรมนั้นช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคนอื่น ๆ ได้ดีขึ้น แม้จะไม่ทุกแง่ทุกด้าน ก็ช่วยให้รู้จักและเข้าใจผู้อื่นมากขึ้น
10. กิจกรรมนั้นต้องทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประโยชน์เพื่อจะได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

เขาวพา (2517) ได้สรุปหลักการสอนตามทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ สำหรับเพื่อให้ครูผู้สอนนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนดังต่อไปนี้

หลักการข้อที่ 1 การตั้งจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน (Objectives) โดยกำหนดเป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1.1 จุดมุ่งหมายทั่วไป
- 1.2 จุดมุ่งหมายเฉพาะหรือจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม

จุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมนั้น
ส่งเสริมการพัฒนาการของผู้เรียน 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive)
ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor) และด้านจิตพิสัย (Affective)

หลักการข้อที่ 2 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
(Learning Experience) ลักษณะสำคัญของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้
ตามพฤติกรรมกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ คือ

2.1 ผู้เรียนจะเป็นผู้ลงมือกระทำกิจกรรมการเรียนรู้
ด้วยตนเอง โดยกิจกรรมนั้นจะช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางร่างกาย (Physical
Involvement) อารมณ์ (Emotional Involvement) สังคม (Social
Involvement) และสติปัญญา (Intellectual Involvement)

2.2 มีการแบ่งกลุ่มผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ เพื่อ
ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้และทำงานต่าง ๆ ร่วมกัน
การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Involvement) ดังกล่าวนี้นี้ ผู้เรียนจะ
พัฒนาวิธีการทำงาน และการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม ตลอดจนการมีมนุษย
สัมพันธ์ที่ดีและการเป็นผู้นำผู้ตามที่ดีในกลุ่มได้อย่างเหมาะสม

หลักการข้อที่ 3 การพัฒนาความสามารถทางสติปัญญา
(Intellectual Development) และมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation-
ship) โดยการให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์ประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันแบ่งเป็น

3.1 การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้และความ
สัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม (Learning Process Analysis) ซึ่งจะช่วย
ให้ผู้เรียน เข้าใจตนเอง สามารถประเมินผลการเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้
ไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงบุคลิกภาพและพฤติกรรม เสริมสร้างค่านิยม
ของตนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้เข้าใจผู้อื่น สามารถพัฒนามนุษย
สัมพันธ์และความเป็นผู้นำ ทั้งยังช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นปัญหา และวิธีการทำงาน
ที่เหมาะสม เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการทำงานครั้งต่อไปได้ดียิ่งขึ้น

3.2 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์เนื้อหาได้โดยการแสดงข้อคิดเห็นที่ตนได้พบจากการทำงานในกลุ่มให้ผู้อื่น มีโอกาสรับรู้ เป็นการถ่ายโอนประสบการณ์การเรียนรู้ซึ่งกันและกันและช่วยให้ผู้เรียนสามารถค้นพบแนวคิดที่ต้องการด้วยตนเอง นับเป็นการขยายประสบการณ์การเรียนรู้ให้ถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนพัฒนาวิธีการเรียนที่เหมาะสมยิ่งขึ้น

หลักการข้อที่ 4 การสรุปและนำหลักการไปประยุกต์ใช้ (Application in real life) เมื่อวิเคราะห์และได้แนวคิดของตน ผู้เรียนควรมีโอกาสนำหลักการหรือแนวคิดที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ปรับปรุงบุคลิกภาพ และพฤติกรรมของตนให้เหมาะสม ตลอดจนนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ต่อไป ซึ่งหลักในการนำไปประยุกต์ใช้นี้จะทำได้ใน 5 ลักษณะ คือ

4.1 การประยุกต์ใช้กับตนเอง (Backhome Situation) คือ การที่ผู้เรียนนำหลักการที่ได้รับไปใช้ในการปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองในที่ต่าง ๆ นอกเหนือไปจากห้องเรียน เพื่อให้การแสดงออกกับบุคคลต่าง ๆ เป็นไปอย่างเหมาะสม

4.2 การประยุกต์ใช้กับผู้อื่น (Application for other) คือ การนำหลักการที่ได้รับไปใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม และปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

4.3 การประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหา (Problem Solving) ทั้งในด้านบุคลิกภาพ ความสัมพันธ์ และวิธีการทำงานของตนเองของกลุ่ม ของ สังคมได้

4.4 การประยุกต์เพื่อใช้ในสังคม (Social Development) ปรับปรุงสร้างสรรค์ และแก้ปัญหาในสังคม

4.5 การประยุกต์เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ (Invention) อันจะเป็นประโยชน์ต่อตน ต่อกลุ่ม และสังคม

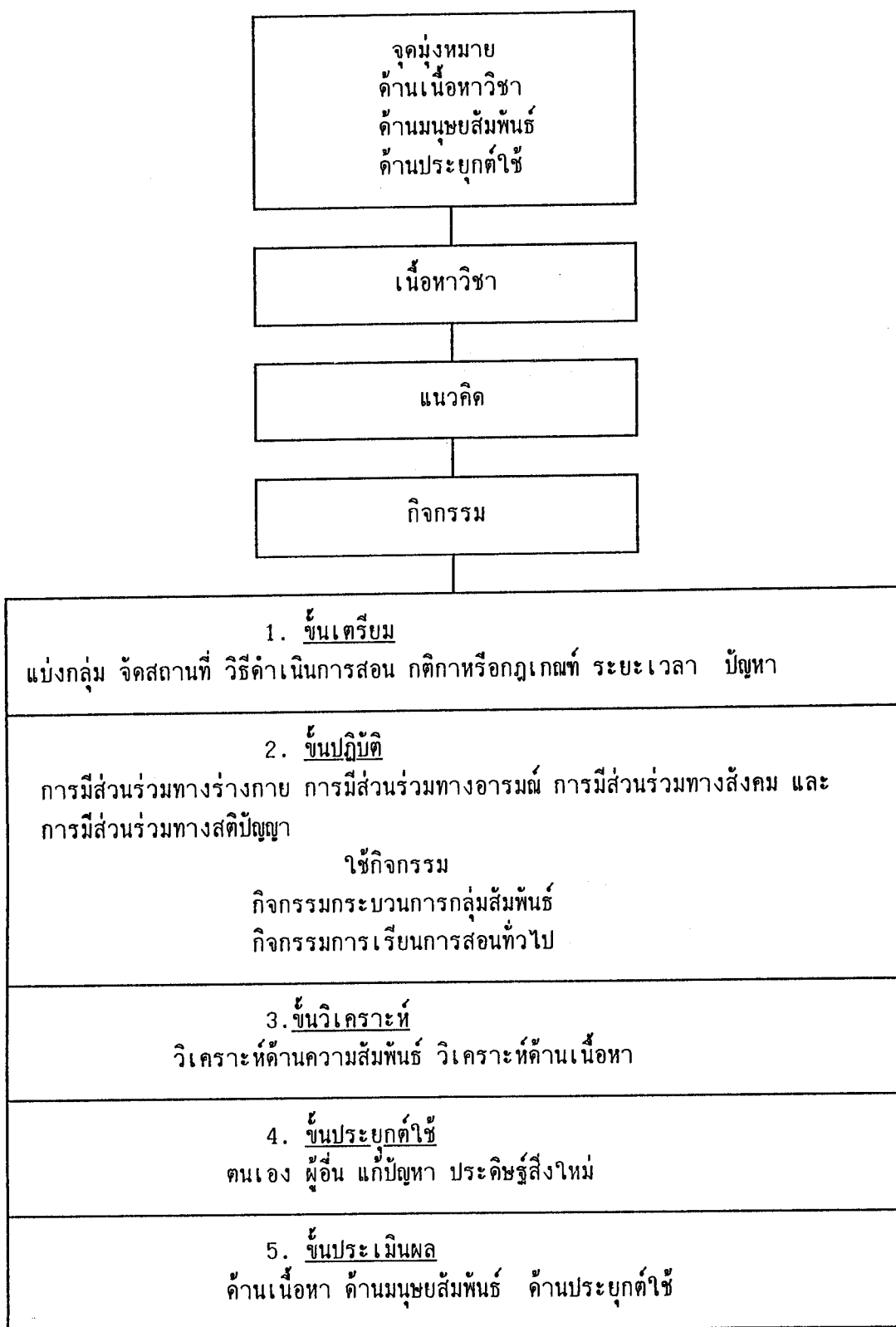
หลักการข้อที่ 5 การประเมินผล (Evaluation) การประเมินผลจะช่วยให้ทราบถึงพัฒนาการของผู้เรียน ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาและวิธีการเรียนรู้ว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายมากน้อยเพียงใด และยังให้ผู้สอนสามารถประเมินผลการสอนของตนว่าประสบความสำเร็จเพียงใด

การประเมินผลตามหลักการของทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ คือ ให้ผู้เรียนได้ประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self Evaluation) ให้ผู้เรียนประเมินผลการเรียนรู้ของตนจากการทำงานร่วมกัน ซึ่งมีวิธีการประเมินได้ใน 2 ลักษณะ คือ

5.1 การประเมินผลสัมฤทธิ์ของกลุ่ม (Group Achievement) อันประกอบด้วย ผลของการทำงานกลุ่ม ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม และคุณธรรมหรือค่านิยม ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจพัฒนาการทางการเรียนและวิธีการทำงานของสมาชิกแต่ละบุคคลได้

5.2 การประเมินผลความสัมพันธ์ในกลุ่ม (Inter Group Relations) จากการให้ข้อติชม (Feedback) หรือข้อวิจารณ์แก่กัน โดยปราศจากอคติจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถประเมินพฤติกรรมของตนเอง และความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่นได้

ซึ่งสามารถสรุป และประยุกต์หลักการเรียนการสอนกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ดังภาพที่ 3 ต่อไปนี้

(เขาวพา, 2517)

ภาพที่ 3 หลักการเรียนรู้การสอนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

2.3.1 งานวิจัยในประเทศ

ในการนำเอาหลักทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ไปใช้ในการเรียนการสอนนั้น ได้มีผู้สนใจทำงานวิจัยไว้ เช่น

ทิสนา (2515) ได้เขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก มหาวิทยาลัยอริโซนาสหรัฐอเมริกา เรื่อง "รูปแบบการฝึกอบรมด้านมนุษยสัมพันธ์แก่นักศึกษาฝึกหัดครูในประเทศไทย" (A Model for Pre-Service Teacher Training in Human Relation for Thai) ซึ่งเป็นการเริ่มนำกลุ่มสัมพันธ์ เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยในปี พ.ศ.2515

เยาวพา (2517) ได้ทำการศึกษาทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการสอนในระดับประถมศึกษาโดยสร้างแบบตัวอย่างทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการสอนในระดับประถมศึกษา ให้เป็นแนวทางสำหรับครูผู้สนใจนำไปจัดการเรียนการสอนและสร้างบทเรียนไปทดลองใช้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4, 5, 6 และผลปรากฏว่าสามารถใช้กับผู้เรียนที่มีระดับอายุและความสามารถที่แตกต่างกันจริง และพบว่าการเรียนการสอนตามทฤษฎีกลุ่มสัมพันธ์นี้จะได้รับความรู้ ได้ฝึกทักษะ ปลุกฝังทัศนคติและค่านิยม ส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้เรียนและส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้แบบประชาธิปไตย

ฉันทนา (2518) ได้ทดลองสอนสังคมศึกษา หน่วย "วันสำคัญของชาติ" ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ พบว่าหลังจากเรียนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์แล้ว นักเรียนโดยส่วนรวมและรายกลุ่มเรียนเก่ง ปานกลาง และเรียนอ่อน ต่างพัฒนาทางด้านสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และเมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมแล้วนักเรียนมีพัฒนาการทางทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายกลุ่ม พบว่านักเรียนกลุ่มเก่งและกลุ่มปานกลางมีพัฒนาการทางทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และพบวก่อนเรียนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ทัศนคติของนักเรียนทุกกลุ่มไม่แตกต่างกัน หลังจากเรียนแล้วพบว่ากลุ่มเก่งและกลุ่มอ่อนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวโดยสรุปว่าการเรียนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ให้ผลแก่ผู้เรียนทุกระดับทั้งทางด้านสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนและด้านทัศนคติ นอกจากกลุ่มอ่อนซึ่งมีทัศนคติแตกต่างไปจากกลุ่มเก่ง จึงอาจได้รับผลจากการเรียนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ไม่ทัดเทียมกลุ่มเก่งและปานกลาง

พัชร (2519) ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบผลการสอนคณิตศาสตร์หน่วย "ร้อยละ" โดยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์และวิธีสอนแบบธรรมดาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลปรากฏว่า สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อทำการทดสอบอีกครั้งหลังจากการสอนผ่านไปอีกหนึ่งเดือนผลปรากฏว่า สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนด้วยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนด้วยวิธีธรรมดา และในด้านทัศนคติปรากฏว่าการเรียนด้วยวิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ทำให้นักเรียนเกิดทัศนคติที่ดีต่อวิชาที่เรียน

พรณี (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้วิธีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ในการสอนจริยธรรมระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลปรากฏว่าหลังจากการสอน นักเรียนมีพัฒนาการทางเจตคติด้านจริยธรรมสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 และหลังจากสอนไปแล้ว 1 เดือนผลก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง

สุพัตรา (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ เรื่องสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยวิธีสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับวิธีสอนแบบปกติ" ใช้เวลาทดลองห้องละ 16 คาบ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของทั้งสองกลุ่มต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนกลุ่มทดลองมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

สมพงษ์ (2528) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชากลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และทัศนคติต่อบุคลิกภาพประชาธิปไตย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากการสอนด้วยวิธีปกติและกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์" ใช้เวลาสอนกลุ่มละ 11 ครั้ง ครั้งละ 60 นาที ผลปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สอนโดยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์แตกต่างกับการสอนด้วยวิธีปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พรชัย (2533) ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ชั้นประถมปีที่ 4 เรื่อง บทประยุกต์ระหว่างวิธีหลังกลุ่มเล็กกับวิธีสอนตามปกติ" ผลปรากฏว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ใช้วิธีสอนแบบหลังกลุ่มเล็กสูงกว่าการสอนตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ปิยะวรรณ (2534) ทำการวิจัยเรื่อง "การใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หน่วยที่ 5 การทำมาหากิน" ผลปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สอนโดยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์แตกต่างกับการสอนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวเห็นได้ว่าการนำกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ไปใช้ในการเรียนการสอนนั้นนอกจากจะให้ความรู้แก่เด็กแล้วยังสามารถปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยม ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ตลอดจนลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ให้แก่เด็ก อันเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

2.3.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Lex (1973) ได้ทำการทดลองเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทัศนคติต่อวิชาเรียนของนักศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนเน้นหนักทางศาสนา และปรัชญา ในมหาวิทยาลัยในรัฐอินเดียน่า สองกลุ่ม โดยใช้วิธีเรียนแตกต่างกัน คือ กลุ่มทดลองเรียนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์และกลุ่มควบคุมเรียนแบบเดิม ผลการทดลองปรากฏว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกัน แต่กลุ่มทดลองรู้สึกพอใจในประสบการณ์ที่ได้รับ

Prielipp (1976) ได้ทดลองศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทัศนคติของนักเรียนที่มีต่อวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยกลุ่มทดลองใช้วิธีการเรียนเป็นคู่ ๆ มีการอภิปราย ปรึกษางานร่วมกัน กลุ่มควบคุมเรียนตามปกติ ผลการทดลองปรากฏว่ากลุ่มทดลองที่เรียนเป็นคู่ ๆ จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีกว่าการสอนตามปกติ และมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนที่ใช้วิธีการเรียนเป็นคู่ ๆ เพราะนักเรียนจะเรียนรู้ในด้านเนื้อหาได้มากขึ้นนอกจากนี้ครูผู้สอนยังนิยมที่จะให้นักเรียนเรียนเป็นคู่ ๆ เช่นนี้

Johnson, R.T และ Johnson, D.W. (1981) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนโดยใช้กลุ่มเล็ก ในการเรียนคณิตศาสตร์พบว่า กลุ่มเล็กที่ร่วมมือกันเรียนประสบผลสำเร็จได้สูงกว่ากลุ่มที่เรียนปกติ และมีทัศนคติต่อการเรียนคณิตศาสตร์ดีขึ้นด้วยตัวผู้เรียนเอง และครูมีการยอมรับซึ่งกันและกันได้ดีขึ้น

จากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ จะเห็นได้ว่ากลุ่มสัมพันธ์สามารถนำไปใช้พัฒนา และปรับปรุงในการเรียนการสอนแก่นักเรียนได้ทั้งพัฒนาในด้านลักษณะบุคลิกภาพได้ ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมาก

2.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย

2.4.1 ความหมายของประชาธิปไตย

คำว่า "ประชาธิปไตย" มีความหมายที่กว้าง ซึ่งมีนักการศึกษาและนักรัฐศาสตร์ให้ความหมายที่หลากหลายและคล้ายคลึงกัน ดังนี้

กระมล (2519) อธิบายคำว่า "ประชาธิปไตย" หรือ "Democracy" เป็นคำที่มาจากภาษากรีก 2 คำรวมกันคือ Demos ซึ่งแปลว่าประชาชน กับ Kratos ซึ่งแปลว่า อำนาจหรือการปกครอง เมื่อรวมกัน 2 คำมีความหมายว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจ หรือ การปกครอง

ปรีชา (2517) กล่าวว่าประชาธิปไตยมาจากคำว่า "ประชา" และ "อธิปไตย" ซึ่งประชา หมายถึง ประชาชนหรือราษฎร ซึ่งเป็นพลเมืองของประเทศ และอธิปไตย หมายถึง การที่ประชาชนหรือพลเมืองของประเทศมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศโดยประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศจะต้องออกกฎหมายในการเลือกผู้แทนราษฎรของตนเพื่อควบคุมบริหารงานของรัฐบาลซึ่งจะยังผลให้รัฐบาลจะต้องดำเนินการปกครองและการนำเอาบริการต่าง ๆ ไปสู่ประชาชนเพื่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

จรรยา (อ้างถึงใน ทศนีย์, 2533) กล่าวว่า ประชาธิปไตยมีความหมาย 2 แบบ คือ ความหมายแคบ : ประชาธิปไตยเป็นเพียงรูปแบบการปกครองโดยประชาชนในแต่ละประเทศมีสิทธิ อำนาจและโอกาสที่จะเข้าควบคุมกิจการทางการเมืองของชาติ ส่วนความหมายกว้าง : ประชาธิปไตย หมายถึงวิถีชีวิตที่ยึดถืออุดมคติ และหลักการบางประการที่กำหนดแบบแผนแห่งพฤติกรรมระหว่างพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมในกิจการทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ชัยอนันต์ (2523) ได้อธิบายถึงประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ พอสรุปได้ดังนี้

1) การมีควมศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ มีศรัทธาในสติปัญญาในความสามารถทำงานร่วมกันของมนุษย์ และศรัทธาในความมีเหตุผลของมนุษย์

2) เชื่อในสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น การพูด การพิมพ์เผยแพร่การประชุม การรวมกลุ่ม การจัดตั้งสมาคม การจัดตั้งพรรคการเมือง เป็นต้น

3) เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความสามารถเท่าเทียมกันตามกฎหมายและการเมือง ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน มีสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง และการดำเนินชีวิตเท่าเทียมกันโดยไม่แยกเพศ ชาติกำเนิด และฐานะทางเศรษฐกิจสังคมว่าเป็นอย่างไร รวมทั้งโอกาสในการแสวงหาการศึกษา การทำงานที่เท่าเทียมกันอีกด้วย

4) เชื่อว่าอำนาจทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลเกิดขึ้นจากความยินยอมของประชาชน ดังนั้นรัฐบาลที่ชอบธรรมจึงต้องเป็นรัฐบาลซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชน

5) เชื่อว่าสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมเป็นกลไกของรัฐที่มีอยู่เพื่อรับใช้บุคคลในสังคม รัฐต้องเข้าไปแทรกแซงในกิจการของเอกชนน้อยที่สุด

6) เชื่อว่าประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพที่จะทำการต่อต้านรัฐบาลที่ไม่ปฏิบัติกาเพื่อช่วยคนในสังคมให้บรรลุถึงความสุขสมบูรณ์ เพราะรัฐจะอยู่ได้ก็ด้วยเป้าหมายที่จะคุ้มครองชีวิตทรัพย์สิน และแสวงหาความสุขให้แก่ประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ศึกษาธิการ, 2531) ได้อธิบายถึงประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการปกครองหรือการเมืองนั้น เป็นการถืออำนาจเป็นของประชาชน รัฐบาลเป็นเพียงผู้ได้รับมอบอำนาจให้ทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชน และประชาชนมีโอกาสเปลี่ยนแปลงผู้ใช้อำนาจแทนตนได้ โดยการเลือกตั้งที่มีกำหนดวาระถือเป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชนและเพื่อประชาชน

กิตติ (อ้างถึงใน ทศนีย์, 2533) ให้ความหมายของประชาธิปไตย ใน 3 ลักษณะตามพฤติกรรมดังต่อไปนี้

1) ด้านการยอมรับ หมายถึง บุคคลที่อยู่ในสังคมประชาธิปไตย มีการเคารพและยอมรับซึ่งกันและกัน ทั้งในด้านความคิดเห็น สิทธิและความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงบุคลิภาพ การนับถือศาสนาฐานะทางเศรษฐกิจ ภูมิวุฒิ วัยวุฒิและชาติวุฒิที่แตกต่างกัน

2) ด้านสามัคคีธรรม หมายถึงบุคคลที่อยู่ในสังคมประชาธิปไตยต้องรู้จักแบ่งหน้าที่ในการรับผิดชอบตามความเหมาะสม ให้ความร่วมมือในการทำงานตามมติของคนส่วนใหญ่ พร้อมทั้งมีการวางแผนร่วมกัน รู้จักแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแบ่งเป็นวัสดุต่าง ๆ กับผู้ร่วมงานเพื่อให้งานดำเนินไปด้วยดี แบ่งปันความสุข และรู้จักประสานงานเพื่อให้งานบรรลุผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

3) ด้านปัญญาธรรม หมายถึง บุคคลที่อยู่ในสังคมประชาธิปไตยจะต้องเป็นคนใจกว้าง ยอมรับความคิดใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาที่แตกต่างกันไปจากตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ กล้าแสดงความคิด คิดอย่างมีเหตุผลและไตร่ตรองปราศจากอคติในการตัดสินใจ

กล่าวโดยสรุปแล้วจากความหมายที่เกี่ยวกับประชาธิปไตยนั้น มีความหมายเป็น 3 ฐานะด้วยกัน คือ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการปกครอง และประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต ซึ่งประชาธิปไตยส่วนที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับนักเรียนมากที่สุด คือ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตซึ่ง จะต้องมีความเคารพในสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของกลุ่ม การยอมรับผลงานของกลุ่ม การแสดงความคิดเห็น หรืออธิบาย ตีชม อย่างมีเหตุผลในการตัดสินใจหรือในการแก้ไขปัญหา

2.4.2 ความหมายของผู้นำ

มีผู้ให้ความหมายของ "ผู้นำ" ไว้มากมายตามทัศนะของแต่ละคน ดังนี้

ประชุม (ม.ป.ป.) กล่าวว่า ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น โดยชักชวนให้บุคคลเหล่านั้นช่วยปฏิบัติการกิจให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

Pfiffner และ Sherwood (1965) กล่าวว่า ผู้นำ คือ ผู้ใช้อิทธิพลเพื่อจะเป็นมรรควิธีให้บังเกิดอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้อยู่ใต้อิทธิพลหรือผู้ตามในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับอุทัย (2524) ที่กล่าวว่า ผู้นำ คือ ผู้ใช้อำนาจในแง่ความสามารถที่จะเป็นใหญ่เหนือบุคคลอื่น

Fiedler (1967) มีความเห็นว่าผู้นำจะต้องมีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งตามเกณฑ์ดังนี้

- 1) ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้นำของกลุ่ม
- 2) เป็นผู้นำที่ได้รับการเลือกจากกลุ่ม
- 3) ผู้นำอาจไม่ได้รับเลือกหรือแต่งตั้งให้เป็นผู้นำ แต่เขาเป็นผู้ที่แสดงให้เห็นว่ามีอิทธิพลมากที่สุดจากการใช้สังคมมิติ

เดโช (อ้างถึงใน ชุติศักดิ์, 2534) มีความเห็นว่าผู้นำ คือ ผู้ที่เป็นจุดรวมของพฤติกรรมของสมาชิกในหมู่คณะ คือ เป็นความสัมพันธ์รูปหนึ่งของหมู่คณะซึ่งแสดงความรักต่อผู้นำนั่นเอง ผู้นำอีกนัยหนึ่งคือ ผู้ที่มีพฤติกรรมผู้นำ หรือมีความเป็นผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น เร่งเร้าให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงานให้งานสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

นพพงษ์ (อ้างถึงใน ชุศักดิ์, 2534) กล่าวว่า

- 1) ผู้นำ คือ ผู้มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่น
- 2) ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่น

มากกว่าคนอื่น ๆ

- 3) ผู้นำ คือ ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากกลุ่ม เพื่อให้เป็นหัวหน้า

- 4) ผู้นำ คือ ผู้ซึ่งใช้อิทธิพลในการกำหนดเป้าหมาย หรือการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

- 5) ผู้นำ คือ ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งในสำนักงาน และมีอิทธิพลในตัวสูง (มองในแง่ของตำแหน่งงาน)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่นในกลุ่มและใช้อิทธิพลนั้นทำให้บุคคลในกลุ่มยอมรับและยอมปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้งานบรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ ผู้นำ และผู้บริหารไม่จำเป็นต้องเป็นคนเดียวกัน ผู้บริหารมีอำนาจหน้าที่โดยตำแหน่ง แต่อาจไม่ใช่ผู้นำโดยแท้จริงของกลุ่ม เพราะขาดความเป็นผู้นำ บุคคลอื่นในกลุ่มอาจเป็นที่ยอมรับของสมาชิก และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มมากกว่า เพราะมีความเป็นผู้นำอยู่ในตัว ดังนั้นในกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง อาจมีผู้นำหลายคนนอกเหนือจากผู้นำโดยตำแหน่ง

2.4.3 ความหมายของความ เป็นผู้นำ

คำว่า ความเป็นผู้นำ (Leadership) นี้ ภาษาไทยเรียกแตกต่างกันไปเช่น การเป็นผู้นำ ความเป็นผู้นำ ภาวะผู้นำ ประมุขศิลป์ เป็นต้น ความเป็นผู้นำเป็นเรื่องเกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ มากมาย มีผู้ให้คำจำกัดความแตกต่างกันต่อไปนี้

Hollander (อ้างถึงใน ชุศักดิ์, 2534) ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า "Leadership" และ "Leader" ไม่ใช่อย่างเดียวกัน Leadership หมายถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องของอิทธิพลเฉพาะระหว่างบุคคลสองคน หรือมากกว่านี้ขึ้นไป ปกติต้องเกี่ยวข้องกับกลุ่ม คือ สมาชิกมากกว่า 2 คนขึ้นไป

Stogdill (อ้างถึงในชุกต์, 2534) กล่าวว่า Leadership เป็นกรรมวิธีของการมีอิทธิพลเหนือกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งมีการจัดระเบียบไว้ดีแล้วและจะต้องมีการดำเนินตามจุดมุ่งหมายปลายทางที่วางไว้ ส่วน Leader คือบุคคลที่มีบุคลิกลักษณะ โดยเฉพาะรวมถึงสถานภาพที่กำหนดไว้ และยอมให้กระทำการอย่างมีอิทธิพลในทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของจุดหมายปลายทางของกลุ่ม

Bennis (1959) อธิบายว่า ความเป็นผู้นำเป็นกระบวนการ ซึ่งผู้นำจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง

อุทัย (2524) อธิบายว่า ความเป็นผู้นำ คือ กิจกรรมในการสร้างอิทธิพลจูงใจกลุ่ม เพื่อที่จะก่อให้เกิดความพยายามร่วมกันในการทำงาน โดยให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

รัศมี (อ้างถึงใน สาลี 2531) อธิบายความเป็นผู้นำ หมายถึง ลักษณะส่วนตัวของบุคคล ที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาเมื่อได้มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่ม เป็นความสามารถที่เกิดขึ้นระหว่างที่มีการทำงานร่วมกันหรือร่วมอยู่ในเหตุการณ์เดียวกันในอันที่จะทำให้กิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายและประสบความสำเร็จ

กล่าวโดยสรุปแล้วความเป็นผู้นำก็คือ ภาพรวมของท่าทีที่กระทำ และแสดงออกถึงความสามารถในการนำกลุ่ม เพื่อดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งจนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4.4 ทฤษฎีความเป็นผู้นำ

จากการศึกษาในเรื่องผู้นำ พอสรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำแยกออกได้เป็น ดังนี้

อรุณ (อ้างถึงใน ชุกต์, 2534) ได้สรุปทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำแยกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

1) ทฤษฎีลักษณะผู้นำ

เป็นกลุ่มทฤษฎีที่พิจารณาคูณลักษณะ เฉพาะตัวในการเป็นผู้นำเป็นหลัก

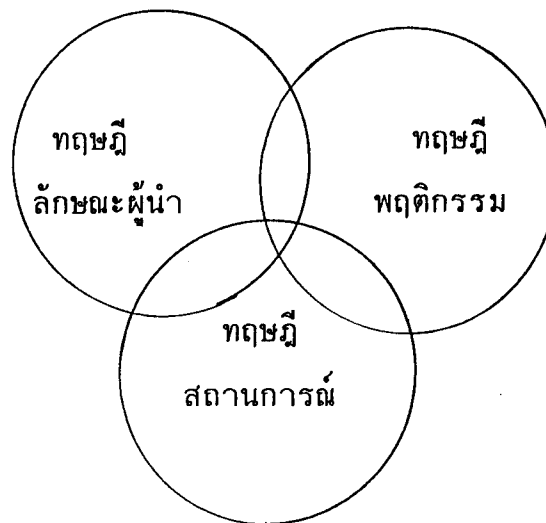
2) ทฤษฎีพฤติกรรม

เป็นกลุ่มทฤษฎีที่พิจารณาลักษณะเฉพาะตัวผู้นำตามวิธีการใช้อำนาจหรือแนวพฤติกรรมของผู้นำ

3) ทฤษฎีสถานการณ์

เป็นกลุ่มทฤษฎีที่ถือว่า ภาวะผู้นำเป็นเรื่องของสถานการณ์ ไม่ใช่เรื่องของแต่ละบุคคล

แนวทฤษฎีทั้งสามกลุ่มนี้ นับว่ามีความสอดคล้องประสานกัน และเขียนเป็นแผนภูมิรูปภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ของทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นผู้นำ

Ross และ Charles (อ้างถึงใน สาลี, 2531) ให้แนวคิดไว้เกี่ยวกับความเป็นผู้นำไว้ 3 ประการ คือ

1) ความเป็นผู้นำเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในตัวของผู้นำแต่ละคน (Leadership as Trait with in Individual Leader) สมัยก่อนเชื่อว่าความเป็นผู้นำเป็นผลมาจากพันธุกรรม หรือเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิดสิ่งที่ทำให้บุคคลกลายเป็นผู้นำนั้นเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในตัวของแต่ละคน

2) ลักษณะความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับกลุ่ม (Leadership as a Function of the Group) ลักษณะความเป็นผู้นำเป็นโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มมากกว่าแต่ละบุคคล แต่ละคนจะนำเอาลักษณะเฉพาะตัว ทักษะ ความต้องการส่วนตัวติดตัวมาด้วยเมื่อเข้าสู่กลุ่มทุกคนจะต้องปรับตัวเพื่อให้แต่ละคนและกลุ่มได้มีวัตถุประสงค์ หรือความต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับผลตามเป้าหมาย และในขณะเดียวกันจะกลายเป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวกันอย่างมีประสิทธิภาพ ความเป็นผู้นำในกลุ่มถูกกำหนดโดยผลรวมของทักษะ ความต้องการของกลุ่มมากกว่าบุคลิกภาพของบุคคลเพียงคนเดียว

3) ลักษณะความเป็นผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ (Leadership as a Function of the Situation) สถานการณ์มีบทบาทต่อความเป็นผู้นำมาก สถานการณ์ที่กลุ่มกำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้นก่อให้เกิดผู้นำได้ ความเป็นผู้นำจึงอยู่กับสถานการณ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม หรือประเพณี ขององค์การนั้น ๆ

Stogdill (อ้างถึงใน ชุศักดิ์, 2534) ได้ให้ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำไว้ดังนี้

1) Great Man Theory ทฤษฎีนี้เหมือนกับทฤษฎีที่ว่าด้วย Trait Theory of Leadership ที่เชื่อว่าลักษณะความเป็นผู้นำนั้นมีมาตั้งแต่กำเนิด

2) Environment Theory เชื่อว่าลักษณะความเป็นผู้นำนั้นเกิดจากสภาวะแวดล้อม เวลา สถานที่ และโอกาส

3) Personal-Situational Theory มีความเชื่อว่าความเป็นผู้นำนอกจากสถานการณ์และสภาวะแวดล้อมแล้ว ความสามารถเฉพาะตัวมีส่วนประกอบด้วยทั้งผู้นำจะต้องมีความฉลาด ความสามารถ รวมทั้งมีผู้ร่วมงานที่ดีด้วย

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำ เชื่อว่าความเป็นผู้นำเกิดขึ้นได้เพราะ

- 1) มีมาแต่กำเนิด หรือมาจากพันธุกรรม
- 2) เกิดจากกลุ่ม
- 3) เกิดจากสถานการณ์
- 4) เกิดขึ้นจากตำแหน่งหน้าที่การงาน
- 5) เกิดจากความสามารถเฉพาะตัว

จากแนวคิดต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ถ้าความเป็นผู้นำไม่มีมาแต่กำเนิด เราจะสามารถพัฒนาความเป็นผู้นำได้จากประสบการณ์ การศึกษา และการฝึกอบรม

2.4.5 ความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leadership)

ในการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ผู้นำอาจใช้กลวิธีในการนำกลุ่มที่แตกต่างกัน ความเป็นผู้นำจึงมีหลายลักษณะด้วยกันในการวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย จึงเสนอแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย ดังนี้

ไวลัวส์ (อ้างถึงใน ชุติศักดิ์, 2534) กล่าวว่า การเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย เป็นผู้นำที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือกลุ่ม การตัดสินใจปัญหาหรือวางนโยบายของกลุ่มก็ใช้วิธีอภิปรายปัญหาร่วมกัน มีการแบ่งงานกันทำให้เหมาะสมกับลักษณะและความสามารถของบุคคล มีการขยายความรับผิดชอบให้แก่สมาชิกทุกคน ตลอดทั้งมีการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การตัดสินใจปัญหาให้ใช้เหตุผลเป็นสำคัญ ผู้นำประเภทนี้ได้มุ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มให้มีความเป็นกันเอง

อุทัย (2524) อธิบายความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยว่า ถ้าพิจารณาจากลักษณะและวิธีการทำงาน ยอมรับกันว่าเป็นแบบอย่างผู้นำที่ดีอันมีผลในการบริหารงานมากที่สุด คือ ให้ความสำคัญความเห็นของกลุ่มเหนือกว่าของตัวเองและยอมรับความสำคัญของกลุ่มโดยเชื่อว่าความสำเร็จของกลุ่มเหนือกว่าของตัวเองและยอมรับความสำคัญของกลุ่ม โดยเชื่อว่าความสำเร็จแห่งงานเกิดขึ้นเพราะพลังของกลุ่มยินยอมให้ผู้ร่วมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดเป้าหมายซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

เสริมศักดิ์ (ม.ป.ป.) อธิบายว่า ความเป็นผู้นำแบบ
ประชาธิปไตย มีลักษณะดังนี้

- 1) นโยบายมาจากการอภิปราย หรือการตัดสินใจของกลุ่ม
- 2) สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 3) ขั้นตอนของการทำงาน เป็นผลของการตัดสินใจร่วมกัน
- 4) ผู้นำอาจเสนอแนะทางเลือก กระบวนการทำงาน หรือวิธี
การทำงาน
- 5) สมาชิกเลือกผู้ร่วมงานกันเองว่าตนเองอยากทำงานร่วมกับ
ใคร
- 6) การยกย่องหรือตำหนิ กระทำตามความเป็นจริง มีเหตุผล
เน้นอะไรดีมากกว่าใครดี
- 7) ผู้นำทำตัวเองเป็นสมาชิกของกลุ่ม
- 8) ส่งเสริมการติดต่อภายในกลุ่มให้เป็นไปโดยสะดวก
- 9) ผู้นำพยายามนำคนอื่นให้ตัดสินใจด้วยวิธีการแห่งปัญญา
- 10) ใช้ปัญญามาก แต่ใช้อำนาจและกฎเกณฑ์น้อยที่สุด
- 11) เพื่อนร่วมงานยอมรับมิใช่เพราะใช้อำนาจ แต่เพราะจาก
การกระทำหรือการตัดสินใจ
- 12) ส่งเสริมความคิดริเริ่มของเพื่อนร่วมงานหรือรวมกลุ่ม

ประพันธ์ (2530) ได้กล่าวสรุปว่า ผู้ที่มีความเป็นผู้นำแบบ
ประชาธิปไตยมีลักษณะดังนี้

- 1) ส่งเสริมให้มีการปรึกษาหารือกับผู้ใต้บังคับบัญชาก่อนดำเนิน
งานเสมอ โดยเฉพาะเรื่องที่มีความสำคัญต่อองค์การและส่วนรวม
- 2) เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น
เต็มที่
- 3) ผู้บังคับบัญชาทำตัวเป็นทั้งผู้นำและผู้ให้คำปรึกษาแนะนำสอน
งาน
- 4) เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีโอกาสใช้ความคิดและ
วินิจฉัยเลือกวิธีที่จะทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ด้วยตนเอง

5) สร้างความนิยมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาที่มีความรู้สึกว่าจะไม่ได้มีนายเหนือหัวอยู่กับตน แต่มีความรู้สึกว่าคุณร่วมงานคอยให้คำแนะนำสั่งสอน

6) ในการปฏิบัติงานมีความไว้วางใจ มีสัมพันธภาพอันดีต่อกัน รวมทั้งมีการร่วมมือและประสานงานกันอย่างจริงจัง และเต็มใจ

Lippitt และ White (อ้างถึงใน สาลี 2531) กล่าวว่า ความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย คือลักษณะที่ผู้นำจะให้โอกาสแก่สมาชิกทุกคนในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น นโยบายและการตัดสินใจใด ๆ เกิดจากการปรึกษาหารือกันภายในกลุ่ม โดยได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนอย่างดีจากผู้นำ เมื่อกลุ่มต้องการคำแนะนำทางด้านกลวิธี ผู้นำมักจะเสนอแนะวิธีการหลายวิธีในกลุ่มมีโอกาสนำเสนอกระทู้ สมาชิกในกลุ่มมีอิสระในการเลือกทำงานร่วมกับผู้ที่เขาเลือก มีการแบ่งงานกันทำระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ผู้นำมีความยุติธรรมในการพิจารณาพิจารณาผลงาน และพยายามทำตนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม

Classel และ Stanick (อ้างถึงใน สาลี 2531) ได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยไว้ว่าเป็นลักษณะที่ผู้นำให้สมาชิกทุกคนในกลุ่มมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อวางแผนหรือกระทำการใด ๆ มติของกลุ่มถือว่าสำคัญ มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่องและคำนึงถึงความร่วมมือกันในการปฏิบัติงาน ผู้นำแสดงตนเป็นทั้งผู้นำและสมาชิกในกลุ่ม สามารถเข้าถึงความต้องการของสมาชิก

Flippo (1966) กล่าวถึงความ เป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยไว้ว่า ผู้นำจะถืออำนาจของกลุ่มเหนือกว่าตนเอง จะดำเนินการบริหารงานที่สิ่งมักจะกระทำในนามของกลุ่ม เพราะต้องการที่จะให้เกิดความร่วมมือร่วมใจจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย จึงเน้นหนักไปในทางที่จะให้เกิดความเข้าใจอันดีเสียก่อนและมีความต้องการให้เกิดผลงานจากการที่ตนได้รับความนิยมนับถือเป็นสิ่งสำคัญ

พอส (2523) ได้สรุปความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยในการปฏิบัติงานมักให้สมาชิกในกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น และรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นเสมอ มีการปรึกษาหารือกับสมาชิกในกลุ่ม ขยายความรับผิดชอบไปยังสมาชิก เน้นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ส่วนการวินิจฉัยสั่งการอาจถือเอาเสียงข้างมากมาตัดสินใจ หรือวินิจฉัยเองหลังจากฟังข้อเท็จจริงและความคิดเห็นของผู้อื่นแล้ว โดยสรุปจะเป็นผู้ตัดสินใจโดยยึดหลักการและเหตุผลเป็นหลัก

สาลี (2531) ได้ให้ความหมายความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยไว้ว่า เป็นลักษณะของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นในการทำกิจกรรมร่วมกันในชีวิตประจำวัน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้พฤติกรรมดังกล่าวมีลักษณะดังนี้

1. จัดให้มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อวางแผนการทำงานและเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงาน
2. การเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนแสดงความคิดเห็นโดยทั่วถึงกัน
3. การให้ข้อเสนอแนะหรือแสดงความคิดเห็นเมื่อถึงคราวจำเป็น เมื่อกลุ่มมีปัญหาในการทำงาน
4. การใช้มติของกลุ่มในการตัดสินใจปัญหา เพื่อให้กลุ่มหาข้อสรุปแล้วนำข้อสรุปมาเป็นแนวปฏิบัติในการแก้ไขปัญห

ชูศักดิ์ (2534) ได้สรุปความหมายความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยไว้ว่า เป็นลักษณะพฤติกรรมของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นในการทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าว ชูศักดิ์ ได้เสนอเพิ่มเติมจากสาลี (2531) ไว้ดังนี้

1. การประชุมปรึกษาและวางแผนการทำงาน เช่น การเรียกประชุมสมาชิกภายในกลุ่ม การแบ่งงานให้สมาชิกเพื่อให้งานสำเร็จตามเป้าหมาย
2. การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น เช่น การซักถามปัญหาจากสมาชิก การให้สมาชิกอภิปราย
3. การใช้ข้อเสนอแนะ ได้แก่ การเสนอแนะวิธีการ หรือการให้ข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการทำงานกลุ่ม เมื่อกลุ่มมีปัญหา
4. การใช้มติกลุ่มในการตัดสินใจปัญหา ได้แก่ การให้กลุ่มหาข้อสรุปและตัดสินใจร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญห
5. การควบคุมสถานการณ์ในการทำงาน ได้แก่ การให้คำตักเตือน การให้คำติชมด้วยเหตุผล ทำงานด้วยความมีระเบียบ

ฉะนั้น บรรยาการของการทำงานแบบประชาธิปไตย มีการวางแผนปฏิบัติการไว้ล่วงหน้า ทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น มีการปรึกษาหารือกันฉันมิตร ทุกคนเต็มใจที่จะทำงานด้วยความพึงพอใจมีจุดหมายเดียวกัน และมีความภูมิใจในผลงานหรือความสำเร็จของหมู่คณะร่วมกัน ผู้นำที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นตามลักษณะที่กล่าวมานี้ถือว่ามีความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย

2.4.6 วิธีวัดความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย

การวัดความเป็นผู้นำ มีแนวทางวัดหลายวิธี ดังนี้

สุเมธ (อ้างถึงใน ชุติศักดิ์, 2534) กล่าวว่า วิธีการวัดความเป็นผู้นำเป็นวิธีวัดทางพฤติกรรม มักจะกระทำกันด้วยการสุ่มตัวอย่างผู้ที่เป็ผู้นำ แล้ววัดความเป็นผู้นำดังต่อไปนี้ คือ

1) ประเมินพฤติกรรมในการเป็นผู้นำโดยใช้วิธีการ เช่น ตอบแบบสอบถาม สัมภาษณ์ หรือสังเกต

2) ประเมินตัวแปรเกี่ยวกับบุคคล กลุ่ม หรือองค์การ ที่เชื่อว่าการสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมความเป็นผู้นำ

3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเกี่ยวกับบุคคล สภาวะการณ์และพฤติกรรมที่มีต่อกัน

Tead (1936) และอุทัย (2524) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การวัดความเป็นผู้นำนั้นอาศัยการสังเกตที่สะท้อนให้เห็นผลของความเป็นผู้นำในทางอ้อม ดังนี้ คือ

1) ปริมาณงานซึ่งกลุ่มที่เขาเป็นผู้นำอยู่เพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร ซึ่งอาจเป็นไปได้ที่จะวัดผลงานโดยถือปริมาณ หรือค่าใช้จ่าย

2) คุณภาพแห่งงานของกลุ่มที่ได้ทำไปแล้ว ซึ่งอาจทำได้โดยการตรวจสอบทางวิทยาศาสตร์

3) เสถียรภาพแห่งสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งจะสังเกตได้จากการเข้าออกของสมาชิก การยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ การทำผิดวินัย ถ้าสิ่งดังกล่าวลดลงหรือแทบไม่มีเลยก็น่าจะเกิดจากความเป็นผู้นำ

4) ความคิดเห็น ซึ่งจะทราบได้โดยการออกแบบสอบถาม หรือ สัมภาษณ์ก็จะทำให้ทราบถึงผลการเป็นผู้นำได้ทางหนึ่ง

จวงจันทน์ (อ้างถึงใน ทศนีย์, 2533) สาลี (2531) และ ชุติศักดิ์ (2534) มีวิธีการวัดความเป็นผู้นำโดยใช้แบบวัดความเป็นผู้นำในงาน วิทยานิพนธ์

จากหลักการและแนวปฏิบัติ การวัดความเป็นผู้นำกระทำได้หลายวิธี เช่น การใช้แบบวัด การสังเกตด้านต่าง ๆ การประเมินตัวแปร การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ การวิจัยนี้ใช้การวัดความเป็นผู้นำโดยใช้แบบวัดและการสังเกตควบคู่กันไป เพื่อเป็นการยืนยันหรือได้ข้อมูลที่ถูกต้องยิ่งขึ้น

2.4.7 หลักการประชาธิปไตย

หลักการประชาธิปไตยมี 2 ลักษณะ คือ หลักการปกครองแบบประชาธิปไตยและหลักการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย (สุโขทัยธรรมาธิราช, 2527)

2.4.7.1 หลักการปกครองแบบประชาธิปไตย

สุขุม และคณะ (2521) กล่าวว่า การปกครองแบบประชาธิปไตยต้องมีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

- 1) อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศอยู่ที่ประชาชน
- 2) มีรัฐธรรมนูญเพื่อใช้เป็นหลักในการปกครอง
- 3) ลักษณะรัฐธรรมนูญจะเป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน
- 4) การเลือกผู้นำจะต้องเปิดโอกาสให้มีการเลือกอย่างเสรี โดยการรับสมัครเลือกตั้งและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เลือกบุคคลที่จะมาเป็นผู้ปกครองประเทศด้วยตนเอง การเลือกตั้งต้องเป็นไปอย่างเสรีไม่มีการบังคับ จะต้องเป็นการลงคะแนนลับเพื่อป้องกันการใช้อิทธิพลให้ลงคะแนนตามความต้องการของผู้อื่น
- 5) การตั้งพรรคการเมือง จะต้องอนุญาตให้มีการจดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรคขึ้นไป

6) การปกครองใช้หลักการบีบเสียงข้างมาก คือ บุคคลที่รวมตัวกันเป็นคณะรัฐบาลนั้นจะต้องเป็นคณะบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากเสียงข้างมากของผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามา และการปฏิบัติกิจการต่าง ๆ ก็ตามจะต้องเป็นไปตามความเห็นชอบของเสียงข้างมาก แต่ก็ต้องเคารพและยอมรับฟังเสียงข้างน้อยด้วย

2.4.7.2 หลักการดำเนินชีวิตของประชาธิปไตย

หลักการสำคัญของประชาธิปไตยเกี่ยวกับวิถีทางการดำเนินชีวิตนั้นมีนักรัฐศาสตร์และนักการศึกษาได้ให้ความเห็นไว้ดังนี้

ปรีชา (2524) อธิบายว่า ประชาธิปไตยยึดหลักเสรีภาพ ซึ่งประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ คือ สิทธิ หน้าที่และเสรีภาพ กล่าวคือผู้ที่เคารพสิทธิของตนเองก็ต้องมีหน้าที่เคารพในสิทธิของผู้อื่น และหน้าที่ต่อส่วนรวมด้วย โดยเฉพาะหน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองควบคู่กันไป

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (อ้างถึงใน ทศนีย์, 2533) อธิบายว่า ประชาธิปไตยยึดหลักความเสมอภาค หมายความว่าประชาชนมีความเท่าเทียมกันโดยกฎหมาย แม้จะต่างกันในเรื่องเพศ ผิวพรรณ ชนชั้น ที่อยู่อาศัย ศาสนาหรืออุดมการณ์ทางการเมือง แต่อาจถูกจำกัดสิทธิด้วยเหตุผลหรือเงื่อนไขบางประการเช่น การเลือกตั้งทุกคนมีความเสมอภาคในการใช้สิทธิ แต่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขบางประการ ได้แก่ การยังไม่บรรลุนิติภาวะ อยู่ในเพศนักบวช เป็นต้น

สรรรถ (2531) อธิบายว่า ประชาธิปไตยควรยึดหลักการและเคารพเหตุผล เพราะในการดำเนินงานต่าง ๆ ผู้ทำงานต้องทำจิตใจให้เป็นคนที่ยอมรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย พยายามพิจารณาเหตุผลในการตัดสินใจ ไม่เคร่งครัดในเรื่องระบบอาวุโส (Seniority) เพราะระบบอาวุโส คือต้นเหตุของการทำลายประชาธิปไตย ดังนั้นต้องเคารพเหตุผลมากกว่าตัวบุคคล

สุโขทัยธรรมมาธิราช (2527) ได้เสนอความคิดเห็นว่า ประชาธิปไตยควรยึดหลักการสร้างความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ทุกคนในสังคมควรได้รับการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคม โดยคิดว่าสังคมก็คือ ของที่ตนเองมีส่วนเป็นเจ้าของด้วย มีความรับผิดชอบต่อสิทธิและหน้าที่โดยไม่ต้องใช้มาตรการใด ๆ บังคับ

ประยูร (2532) อธิบายว่า ประชาธิปไตยในแง่การดำเนินชีวิตควรยึดหลักการสร้างความมีระเบียบวินัย เพราะในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพนั้นควรจะสร้างกฎเกณฑ์ ไว้เพื่อจะได้เป็นแนวทางสร้างนิสัยความมีระเบียบวินัยได้ ระเบียบวินัยที่สร้างขึ้นมานั้นควรจะมาจากกลุ่มเป็นผู้สร้าง

สุโขทัยธรรมมาธิราช (2527) อธิบายว่า ประชาธิปไตยควรมีหลักการทำงานแบบประชาธิปไตย กล่าวคือในการทำงานใด ๆ ย่อมประกอบด้วยหัวหน้างานและผู้ร่วมงานซึ่งบุคคลทั้งสองฝ่ายนี้จะต้องทำงานประสานกัน หัวหน้างานจะต้องพยายามสร้างบรรยากาศแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นโดยเริ่มต้นวางนโยบายและจุดมุ่งหมายร่วมกันในการพิจารณางานและคำนึงถึงความสามารถไม่ใช่ระบบพรรคพวก เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานแสดงความคิดเห็น ให้การช่วยเหลือและคำแนะนำต่าง ๆ ตลอดจนการเคารพในเหตุผลความยุติธรรม

สมศักดิ์ (2525) อธิบายว่า ประชาธิปไตยควรยึดหลักการดำเนินชีวิตอย่างมีแบบแผน ซึ่งเน้นให้ประชาชนรู้จักเคารพในสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค รักความเป็นธรรมเคารพในศักดิ์ซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สนใจในกิจการบ้านเมือง มีความรับผิดชอบและมีวินัย

กล่าวโดยสรุปแล้ว หลักการประชาธิปไตยเป็นการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยคำนึงเสรีภาพ ความเสมอภาค ความรับผิดชอบ ความมีเหตุผล ความมีระเบียบวินัยและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

2.4.8 ประชาธิปไตยในโรงเรียน

โรงเรียนเป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทในการปลูกฝังประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียน การปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียนก็คือ การจำลองสังคมเล็กที่ถูกครอบด้วยสังคมใหญ่ และเราสามารถกระทำโดยการประยุกต์จากสังคมใหญ่มาใช้ในการสอนและการปฏิบัติ

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (ศึกษาการ, 2531) ให้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นที่ครูว่า "ครูควรเปลี่ยนพฤติกรรมจากการเป็นผู้ควบคุมมาเป็นผู้ดูแล และให้คำปรึกษา" ดังนั้น การจัด กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรม และพัฒนาความเป็นผู้นำประชาธิปไตยนั้นควรมีการฝึกฝนหรือจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ด้วยวิธีการจัดกิจกรรมกระบวนการกลุ่ม ดังภาพที่ 5 ซึ่งแสดงให้เห็นดังต่อไปนี้

จากภาพที่ 5 อธิบายสรุปได้ว่า แนวปฏิบัติในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยตามกลุ่มประสบการณ์นั้น ประกอบด้วย

1) ปัจจัยนำเข้าได้แก่องค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดกระบวนการในการเรียนการสอนคือ ครู นักเรียน เนื้อหาวิชาตามกลุ่มประสบการณ์ สื่อการเรียนสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ฯลฯ โดยครูเป็นผู้ถ่ายทอดเนื้อหาวิชาให้แก่ นักเรียนและใช้สื่อการเรียนเป็นองค์ประกอบในการจัดกิจกรรม

2) กระบวนการเรียนการสอน เป็นส่วนสำคัญที่สุดในการพัฒนา นักเรียนให้เกิดพฤติกรรมประชาธิปไตย โดยครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนร่วมกันคิด ร่วมกันทำการวางแผนและประเมินผลร่วมกัน ครูจึงเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาของนักเรียน สำหรับนักเรียนต้องฝึกปฏิบัติกิจกรรมด้วยความเอาใจใส่ หมั่นขอคำปรึกษาและคำแนะนำจากครูเสมอ

3) ผลที่เกิดขึ้น หลังจากนั้นนักเรียนผ่านขั้นตอนของกระบวนการเรียนการสอนแล้ว สิ่งที่เกิดจะเกิดขึ้นในตัวนักเรียนก็คือ ความรู้ตามจุดประสงค์การเรียนรู้และพฤติกรรมประชาธิปไตยที่จะค่อย ๆ สะสมในตัวนักเรียนแล้วจะพัฒนาต่อไปตามแนวทางที่ถูกต้อง

4) การประเมินผล เป็นขั้นตอนที่จะตรวจสอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูว่าบรรลุจุดประสงค์หรือไม่ ดังนั้นในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงต้องมีการประเมินผลตลอดเวลา โดยครูเป็นผู้ประเมินผลการจัดกิจกรรมและประเมินผลการเรียนหรือนักเรียนประเมินผลการทำงานของกลุ่มและประเมินผลการเรียนของตนเอง

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย

2.5.1 งานวิจัยในประเทศ

จวงจันท์ (อ้างถึงใน ทศนีย์, 2533) ได้ศึกษาวิจัยภาวะผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดเชียงราย โดยเปรียบเทียบภาวะผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยกับโรงเรียนธรรมดา พบว่านักเรียนระดับประถมศึกษามีภาวะผู้นำในระดับสูงและ

พบว่านักเรียนในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย มีคุณลักษณะผู้นำด้านคิดริเริ่มสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนในโรงเรียนธรรมดา แต่คุณลักษณะผู้นำด้านทักษะการแก้ปัญหาและประนีประนอม ความยุติธรรม ความเอื้อเฟื้อเพื่อแผ้วในโรงเรียนธรรมดาส่งกว่าของนักเรียนในโรงเรียนอยู่ในโครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย เพราะสาเหตุจากปัญหาที่พบในโรงเรียนที่อยู่ใน โครงการจัดกิจกรรมประชาธิปไตย บางโรงเรียนประสบปัญหาที่นักเรียนขาดความศรัทธาในตัวประธานนักเรียน และคณะกรรมการนักเรียน

สันติชัย (2528) ได้ศึกษาวิจัยลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดนครปฐม โดยใช้แบบสำรวจกับกลุ่มตัวอย่าง 302 คน พบว่าลักษณะผู้นำที่นักเรียนมีพฤติกรรมพึงประสงค์ ได้แก่ ความรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตนเอง การมีมนุษยสัมพันธ์ การมีคุณธรรม แต่ลักษณะผู้นำที่นักเรียนเลือกอยู่ในระดับพฤติกรรมที่ต่ำกว่าระดับพึงประสงค์ คือความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

สาลี (2531) ได้ศึกษาวิจัยลักษณะความเป็นผู้นำประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในจังหวัดปทุมธานี โดยเปรียบเทียบความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักเรียนก่อนและหลังการใช้กิจกรรมกลุ่ม พบว่าหลังการทดลองโดยใช้กิจกรรมกลุ่มแล้วนักเรียนมีลักษณะความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ชูศักดิ์ (2534) ได้ศึกษาวิจัยลักษณะความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในจังหวัดอุดรธานี ซึ่งศึกษาพฤติกรรมความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยในด้าน การปรึกษาวางแผน การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นแสดงความคิดเห็น การให้ข้อเสนอแนะ การใช้มติกลุ่ม การควบคุมสถานการณ์ ของนักเรียน 10 คน เปรียบเทียบความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย ก่อนและหลังการทดลอง การใช้กระบวนการกลุ่ม พบว่า หลังการทดลองแล้วนักเรียนมีลักษณะความเป็นผู้นำ แบบประชาธิปไตยสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.5.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

Lewin, Lippitt และ White (อ้างถึงใน สาลี, 2531) ได้ทดลองให้หัวหน้าหรือผู้นำกลุ่มใช้วิธีการปกครองลูกน้องแบบต่าง ๆ กัน เพื่อที่จะศึกษากระบวนการประสิทธิภาพในการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่มผู้นำโดยศึกษาเด็กอายุประมาณ 10 ขวบ แบ่งเป็น 4 กลุ่ม แล้วให้แต่ละกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ผู้นำกลุ่มเป็นผู้ใหญ่ที่ได้รับการฝึกให้ปกครองเด็กเหล่านั้น โดยใช้วิธีการ 3 แบบ คือ แบบประชาธิปไตย และแบบอัตตาธิปไตย และแบบเสรีนิยม ผู้นำจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันในกลุ่มทั้งสี่ทำให้เด็กในแต่ละกลุ่มได้ผู้นำที่มีการปกครองแตกต่างกันผลการทดลองครั้งนี้พบว่า เด็กเกือบทั้งหมด 19 ใน 20 คน รายงานว่าชอบผู้นำแบบประชาธิปไตยมากกว่าผู้นำแบบเสรีนิยม และแบบอัตตาธิปไตยตามลำดับ ส่วนปริมาณผลงานของแต่ละกลุ่มไม่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดนัก แต่ผลงานของกลุ่มที่มีผู้นำแบบประชาธิปไตยได้รับการตัดสินว่ามีคุณภาพสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ สมาชิกมีขวัญดีมาก แม้ว่าผู้นำไม่อยู่สมาชิกก็ทำงานอย่างสม่ำเสมอ การทะเลาะวิวาทกันมีน้อย ส่วนแบบอัตตาธิปไตยขวัญของสมาชิกในกลุ่มไม่ดีสมาชิกมีความรู้สึกที่ไม่ค่อยดีต่อผู้นำมีการทะเลาะและแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวต่อกันมาก สมาชิกคนใดที่อ่อนแอที่สุดจะกลายเป็นแพะรับบาปจนทนอยู่ไม่ไหว และต้องออกจากกลุ่มไปในที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่ากลุ่มที่มีผู้นำแบบอัตตาธิปไตยก่อน แล้วต่อมามีผู้นำแบบเสรีนิยม จะมีการแสดงความก้าวร้าวมากเมื่อได้ผู้นำประเภทหลัง

ต่อมาในปี ค.ศ.1943 Lippitt และ White (อ้างถึงใน สาลี, 2531) ได้ศึกษาทดลองเกี่ยวกับความเป็นผู้นำแบบต่าง ๆ อีก โดยแบ่งกลุ่มสมาชิกให้มีผู้นำ 3 แบบ คือ แบบประชาธิปไตยแบบอัตตาธิปไตย และแบบเสรีนิยม ผลปรากฏว่าสมาชิกส่วนใหญ่ชอบผู้นำแบบประชาธิปไตยมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการทดลองในปี ค.ศ.1939 แต่กลุ่มที่มีผู้นำแบบอัตตาธิปไตยกลับมีผลงานสูงสุด นอกจากนี้ยังสรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับผู้นำทั้งสามแบบไว้ว่า ผู้นำแบบประชาธิปไตยจะพยายามให้กลุ่มตัดสินใจหาร่วมกัน พยายามให้กลุ่มตั้งวัตถุประสงค์

ประสงค์และหามาตรฐานการทำงานที่มีการวางแผนปฏิบัติไว้ล่วงหน้าและปรึกษาหารือกับฉันมิตร ทุกคนเต็มใจร่วมกันทำงานให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ส่วนผู้นำแบบอัตตาธิปไตยผลงานจะมีมาก บรรยากาศของการทำงานมีลักษณะก้าวร้าว ทุกคนปฏิบัติตามคำสั่งอย่างเคร่งครัด แต่ละคนเห็นแก่ตัวไม่พอใจผู้นำทำงานโดยปราศจากความร่วมมือ ผู้นำต้องคอยควบคุมการทำงานอยู่ตลอดเวลา การทำงานอยู่ในลักษณะซึ่งดีซึ่งเด่น ผู้ทำงานไม่ภูมิใจในผลงานที่ตนทำ แบบสุดท้ายคือ ผู้นำแบบเสรีนิยมจะไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มหรือมีก็น้อย บรรยากาศของหมู่คณะจะมีเสรีภาพอย่างไม่มีขอบเขตการทำงานที่มีแผนล่วงหน้าต่างคนต่างทำสมาชิกในกลุ่มมีความคับข้องใจและขาดความร่วมมือในการทำงาน

Lambert และ Weisbrod (อ้างถึงใน ชุคคี่ 2534) กล่าวถึงงานวิจัยของ Meade ในปี ค.ศ. 1967 เกี่ยวกับผลของความเป็นผู้นำแบบอัตตาธิปไตยที่มีต่อการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม โดยศึกษาเด็กฮินดูอายุประมาณ 10 - 11 ขวบ ซึ่งอาศัยอยู่ในภาคเหนือของอินเดีย จำนวน 24 คน แบ่งเป็นกลุ่มละ 6 คน ให้เด็กเหล่านี้ทำงานกับผู้นำทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบอัตตาธิปไตยให้เสร็จ 6 ชิ้น ผลปรากฏว่าเด็กชอบผู้นำแบบอัตตาธิปไตยมากกว่าแบบประชาธิปไตย งานของกลุ่มอัตตาธิปไตยที่เสร็จตามเวลาที่กำหนดให้มีจำนวนมากกว่าและมีคุณภาพดีกว่างานของกลุ่มประชาธิปไตย ผลการวิจัยนี้กล่าวได้ว่าขัดแย้งกับผลการวิจัยของ Lewin และคณะโดยสิ้นเชิงซึ่ง Meade อธิบายว่าในอินเดียนั้นโครงสร้างทางสังคมและครอบครัวเป็นแบบอัตตาธิปไตย ลักษณะความเป็นผู้นำแบบอัตตาธิปไตยจึงเป็นลักษณะที่กลุ่มตัวอย่างคุ้นเคยอยู่ ผิดกับกลุ่มตัวอย่างของ Lewin และคณะซึ่งเติบโตมาในสังคมอเมริกัน ซึ่งมีระเบียบประเพณีแบบประชาธิปไตยมาเป็นเวลานาน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาแล้วนั้น ความเป็นผู้นำของนักเรียนประถมศึกษา ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต่ำ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนามาก แต่งานวิจัยได้ค้นพบว่าโรงเรียนที่จัดกิจกรรมประชาธิปไตย นักเรียนมีลักษณะความเป็นผู้นำด้านความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าโรงเรียนธรรมดาที่ไม่จัดกิจกรรมประชาธิปไตย และเด็กชอบผู้นำแบบประชาธิปไตยทำให้มีผลงานที่มีคุณภาพสูง มีขวัญกำลังใจเต็มใจทำงาน ดังนั้นจึงน่าจะพัฒนาความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยแก่นักเรียน ให้รู้จักร่วมกันวางแผนแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ และใช้มติกลุ่ม งานที่ทำให้ก็จะบรรลุผลสำเร็จมีประสิทธิภาพ เพราะทุกคนได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำ ส่งเสริมการปกครองในระบบประชาธิปไตยอีกด้วย